

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 1 | 2024

Tema: **Nye muligheter**

Mangfold • Gjenbruk • Livskvalitet

 Cultura
Bank

Nye muligheter

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Foto: Stig Weston

Tekstene i dette nummeret av Pengevirke handler blant annet om mangfold og inkludering, gjenbruk og reparasjon og nytt liv i gamle hus. Det endte opp med «Nye muligheter» som et samlende begrep. Eller rettere sagt, mulighetene har kanskje ligget der lenge, men det skjer ikke noe før vi benytter oss av dem. Og da må det finnes noen mennesker som ikke bare snakker om muligheter, men som faktisk gjør noe i praksis. I dette nummeret av Pengevirke finner du mange eksempler på slike mennesker, som har sett et behov og funnet muligheter til å dekke det. Hassan Etminan, Susanne Etminan og Hege Rokne ville skape et fritidstilbud for utsatt ungdom og startet BevisstUng, som hjelper ungdommer til å ta gode valg. Marie Lønnum Ndoye ønsket at barn med alle hudfarger skal få tilgang til leker som representerer dem, og startet Kumba, og Børge Johnsen så hvordan utrangert datautstyr kunne gjenbrukes og gi nye muligheter for mennesker i fattige land, og startet Digiaid.

Det ligger store klima- og ressursbesparelser i å bruke det vi har istedenfor å skaffe alt nytt, både når det gjelder bygninger, ting og klær. Fortidsmi-

nneforeningen har satt i gang et prosjekt for å få nytt liv i gamle hus, og blant kundene til Cultura Bank finner vi flere eksempler på mennesker som har tatt utfordringen med å sette i stand gamle fraflyttede hus. I dette nummeret av Pengevirke kan du lese om Heidi Island og Torstein Kringstad, som har skapt nytt liv på et gammelt småbruk.

Temaet reparasjon og gjenbruk går også igjen i to av bokomtalene våre, *Fiks Ferdig* av Marie Årsland Bruce og *Kan det fikses?* Av Marte Ulltveit-Moe.

I tillegg har vi denne gangen også flere artikler med økonomitemaer. Tidligere banksjef i Cultura Bank, Lars Hektoen, forklarer begrepet «gearing», og tidligere banksjef fra danske Merkur Andelskasse, Lars Pehrson, skriver om ulikhet. Dessuten Ove Jakobsens artikkel, som presenterer tankene til Mohammad Yunus om ny økonomi, som kan forbedre levekårene for de som lever i fattigdom.

Vi håper alle lesere finner noe av interesse og er som alltid takknemlig for ros, ris og tips til stoff til neste utgave. God lesning!

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre åpenhet – innskytterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna. Cultura Bank har en balanse på ca. 1,6 milliarder kroner. Det er 20 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGEVIRKE 1/2024

ISSN 1399-7734/

Online: ISSN 1901-2020

Utgis av

Cultura Bank
www.cultura.no

Redaksjon

Arne Øgaard (redaktør), aroegaa@online.no
Jannike Østervold, joe@cultura.no

Layout

Martin Helbo – martinhelbo.com

Opplag

3 800

Pengevirke utgis 2 ganger i året.
Neste gang oktober 2024.

Frist

Bidrag til neste utgave kan sendes til
Pengevirke senest 2. september.

Trykk

Papirutgaven av Pengevirke produseres av
Rolf Ottesen AS på svanemerket trykkeri i
Norge. Papiret er godkjent for Svanemer-
ket, EU-Ecolabel og det er både FSC-serti-
fisert og PEFC-sertifisert samt ISO14001

Forside

Fotballsommer, aktivitet i sommerferien for
over 100 ungdom i Drammen.
Foto: BevisstUng

Holdninger og synspunkter som kommer
til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg
er forfatterne selv ansvarlige for. De er
dermed ikke nødvendigvis uttrykk for
redaksjonens synspunkter.

Bidrag til Pengevirke honoreres normalt ikke.

Abonnement på Pengevirke

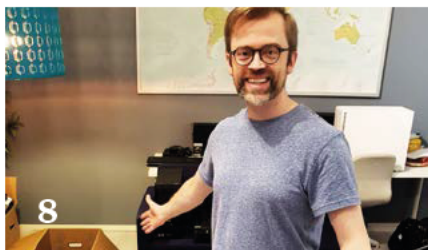
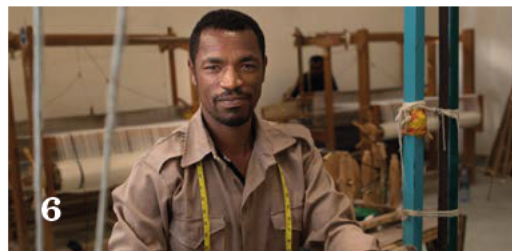
Pengevirke finnes både på papir og i
elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i
elektronisk versjon på www.cultura.no/pengevirke/abonnement.

For bestilling eller avbestilling
av papirutgaven, send e-post til
cultura@cultura.no.

Frivillig abonnementsavgift kan innbetales
til konto 1254.01.00177 eller med VIPPS til
#531405 (Pengevirke).

Trykksak
0241 0681

Innhold

BevisstUng hjelper ungdommer til å ta gode valg	4
Kumba – for mangfold og kvalitet	6
Gjenbruk, ikke resirkulering	8
Brev fra Råtrøa	10
Holt Gård som kompetansesenter	12
Prosjektlos for byggfellesskaper	13
Smånytt	14
Ulikhet, er det et problem?	16
Kapital i høygir	18
Nytt fra Cultura Bank	20
Nettverket Smultringøkonomi Norge	24
Unge ambassadører for verdibasert bank	25
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar: Muhammad Yunus	26
Aktuelle bøker	28
Kommentar: Uten mat og klær	34

BevisstUng hjelper ungdommer til å ta gode valg

✍ JANNIKE ØSTERVOLD I SAMTALE MED HEGE ROKNE

Det startet opp som et fritidstilbud for utsatt ungdom. BevisstUng ble grunnlagt i Drammen i oktober 2018 av Susanne, Hassan og Hege, som møttes gjennom sin felles interesse for fotball, med bakgrunn fra henholdsvis Strømsgodset og Brann. Dette gjorde de som frivillige, mens de hadde andre jobber. Hassan jobbet som miljøarbeider på ungdomsskole, Susanne fullførte sosionomstudier samtidig som hun jobbet i bolig, Hege jobbet i Fotballstiftelsen.

Tanken var å samle en del av ungdommene som ikke deltok i organiserte aktiviteter til gratis aktiviteter, som bowling, paintball, basketball, fotball etc. Ungdommene skulle få et tilbud og et sted å høre til. Med midler fra stiftelser og departement arrangerte BevisstUng fritidsaktiviteter og camper i skoleferiene.

Gjennom arbeidet er de blitt kjent med ungdomsmiljøet i Drammen og har opparbeidet et godt samarbeid med politi, skoler, barnevern og mange familier.

I 2021 valgte Hassan å forlate sin stilling på skolen for å vie seg fulltid til BevisstUng. Dette ga mulighet for å jobbe med ungdommene med utgangspunkt i BevisstUngs metoder og verdier, basert på å bygge trygge relasjoner, kartlegge utfordringene og så jobbe med dem.

I begynnelsen jobbet de i skolemiljøet. Etter hvert er tilbudet videreutviklet og omfatter i dag:

- Oppfølging av enkeltelever på dagtid, enten på skolen eller i BevisstUng sine lokaler.
- Oppfølging av klassemiljø. Ansatte jobber med hele klassen
- Oppfølging av skolemiljø. Ansatte jobber med enkeltelever, grupper, klasser og hele trinn.
- Kartlegging av elever. Faglig, personlig og sosialt.
- Konflikthåndtering mellom ungdoms-

grupper og/eller enkeltpersoner.

- Oppfølging av ungdommer på fritiden. I grupper eller hver for seg.
- Hjelpetiltak for familier, relasjonsbygging, veiledning og støtte.
- Avlastning for ungdom i helger og ferier.
- Akutt plassering som hjelpetiltak, rask og kort plassering av ungdom.
- Bolig for ungdom. Korte eller lengre opphold.
- Jobbprosjekt. Deltidsjobb for ungdommer
- Fotballsommer. Fotballaktivitet i sommerferien med mat og mye sosialt. Rundt 120 ungdommer deltar.
- Camper i skolens ferier.
- Gratis aktiviteter på kveldstid og i helger.

Organisasjonen teller i dag 16 ansatte. Mange av dem har minoritetsbakgrunn, som ungdommene de arbeider med. De ansatte snakker til sammen ni forskjellige språk, noe som gjør det enklere å kommunisere med familiene til ungdommene. BevisstUng har utvidet sitt virkeområde og har til nå arbeidet på 17 skoler. Det som begynte i Drammen, har spredt seg til Asker, og organisasjonen har inngått rammeavtaler med begge kommuner.

Når en ungdom blir fulgt opp av BevisstUng, får hen også mulighet til å være med på det andre som skjer gjennom BevisstUng, som fritidsaktiviteter, feriecamper og Jobbprosjekt.

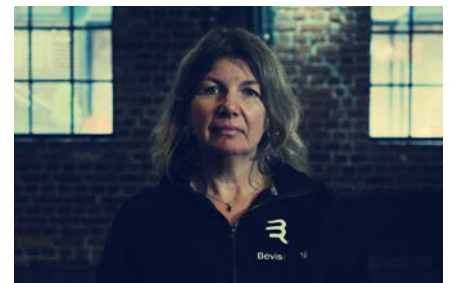
JOBBPROSJEKTET

Det er mange ungdommer som ønsker deltidsjobb, og BevisstUng har fått midler til å kunne dekke lønn for ungdommene i en periode. Det er mest butikkjobber og noe i restauranter. Ungdommen jobber cirka åtte timer i uken.

«Noen jobber bare et par måneder med støtte og oppfølging fra oss, og så

Susanne S. Etminan, faglig leder
Foto: Needtoknow as

Hege Rokne, grunnlegger
Foto: Needtoknow as

Hassan Etminan, grunnlegger
Foto: Bård Gundersen

blir de ansatt hos arbeidsgiveren. Det er vanskelig for ungdom å finne jobb selv, og de trenger gjerne litt oppfølging fra oss i starten, men så fungerer de ofte veldig fint. Det er viktig for ungdommen å kunne tjene penger selv. Rundt 30 ungdommer har vært med på Jobbprosjektet så langt», forteller Hege.

Rust gård, et flott sted for feriecamper og samlinger.
Foto:BevisstUng

17. mai. Foto: BevisstUng

FERIECAMPER PÅ RUST GÅRD I EGGEDAL

Med en stadig økende pågang innså BevisstUng behovet for et mer permanent sted for sine aktiviteter og camper. I 2023, med lån fra Cultura Bank, kjøpte de Rust gård i Eggedal, en historisk eiendom med potensial til å bli et levende og inkluderende sted.

Hege forteller at gården brukes til feriecamper, avlastning i helger og fagsamlinger for personalet, og den har i en periode også vært brukt til akutt-plassering av ungdom. Det er søkt om midler til å få satt i stand ett av husene så de kan få 12 sengeplasser og to bad der.

På feriecampene er temaet aktivitet og natur. Om vinteren er det mye ski, om sommeren er det bading, padling, turgåing og sykkelturet. I Eggedal finnes også en klatrepark og en gård med hester.

BOLIG FOR UNGDOMMER

I 2024 utvidet de igjen, denne gang med kjøp av en bolig dedikert til å gi ungdom et hjemmelignende miljø, styrt

av BevisstUngs prinsipper og bemannet med dedikerte ansatte.

Hege forteller: «Dette er tenkt som bolig over tid – det blir hjemmet deres. Vi har faste medarbeidere som bor der sammen med dem.»

Det har vært et omfattende arbeid å få godkjent boligen – Hege forteller om en institusjonsplan på 92 sider, som ligger til grunn for godkjenningen av prosjektet, og at det har vært en lærerik prosess. Tanken er at det skal komme flere boliger etter hvert.

RESULTATER

Gjennom BevisstUng har mange ungdommer fått hjelp til å ta bedre valg. Noen ganger kan BevisstUng bidra med små ting som kan bety mye. Hege nevner som eksempel en gutt som hang rundt i byen. Han ønsket selv å få oppfølging fra BevisstUng. Det viste seg at han elsket å stå på ski, men hadde ikke slalåmstøvler.

«Det første vi gjorde var å kjøpe slalåmstøvler og årskort til ham. Da var han borte fra bymiljøet med en gang. Nå går han på elektro og skal bli elektriker.»

I navnet BevisstUng ligger noe av kjernen i virksomheten. Ungdommene får hjelp til å forstå sine reaksjoner og følelser, så de kan bli bedre i stand til å velge hvordan de vil reagere når det oppstår en utfordrende situasjon.

«I begynnelsen klarer de ikke å sette ord på det», sier Hege, «men etter hvert får de det til. I det de er på vei til å agere på et eller annet som skjer, tenker de at 'nå kan jeg velge hvordan jeg vil reagere'. De klarer seg bedre på skolen, og foreldrene ser at de endrer seg. Vi går jo inn i familiene og blir godt kjent med dem og ser på utfordringene der, og vi veileder familie og lærere. Så det er mye jobb.»

BevisstUng møter ungdommene der de er, oppnår tillit, finner ut hva de er interessert i og hjelper dem til å utvikle sine sterke sider. Ved å jobbe tett med ungdommene, deres familier og deres nettverk, bidrar BevisstUng til bevisstgjøring av ungdommene og til deres personlige utvikling.

bevisstung.no

✳ BevisstUng er kunde i Cultura Bank

Kumba – for mangfold og kvalitet

JANNIKE ØSTERVOLD

Marie Lønnum Ndoye har startet Kumba – en butikk med fokus på miljø, mangfold og inkludering.

«Reisen til Kumba startet med datteren min – hun heter Kumba, oppkalt etter sin farmor. Hun er halvt gambisk, og jeg er opptatt av at hun skal føle seg representert. Det er ikke alltid tilfelle med dukker, bøker og leker. Ofte måtte jeg be bokhandleren om å bestille bøker fra USA. Det var sånn det startet med dukkene. Vi hadde fått en dukke i gave fra Etiopia, og jeg ble nysgjerrig på hvor de kom fra og klarte å finne fram til Hayadolls, kvinnegruppen som lager dem. Så bestemte jeg meg for at jeg skulle hoppe i det og prøve å importere disse dukkene og håpe at flere barn kunne få glede av dem. Dukker med brun hud – det er dukker som alle barn kan bruke, uavhengig av hva slags hudfarge de selv har», sier Marie.

Rosanna Morris er grafiker og illustratør med base i det sørvestlige England. Hun arbeider hovedsakelig med relieftrykk og skaper håndskårne originaltrykk som utforsker matsuverenitet, naturlig biologisk mangfold og menneskets tilknytning til jorda.

Siste touch på nydelige vesker fra det kritikerroste designmerket AAKS i Ghana. Foto: AAKS

Marie har lang erfaring med å jobbe som butikksjef i forskjellige butikker, men har alltid hatt en tanke om å starte noe eget. Etter å ha sett forbrukskulturen på nært hold, fant hun etter hvert ut at hun gjerne ville gjøre noe som kunne skape en endring i hvordan vi tenker og handler som forbrukere. Nå driver hun nettbutikken Kumba, og hun er når dette skrives også i ferd med å åpne en fysisk butikk på Nesodden.

«Først var det bare et ideelt ønske om å importere disse dukkene, uten å ha en forretningsmodell rundt det. Min søster bodde i Addis Abeba, Etiopia, og jeg dro på besøk dit. Der fant jeg også to andre kvinnegrupper som lager heklede kosedyr og syr klær, de har sammen med Hayadolls startet et kooperativ, som heter Bottle Brush Craft Center. De har sine verksteder ved et senter for mennesker med ulike funksjonsnedsettelser, hvor de har fått opplæring i sine respektive håndverk over flere år. Jeg var også innom Sabahar, som håndlager tekstiler, mest for å handle selv. Da jeg kom hjem og brukte disse tingene, var det mange som kommenterte det, og tankene begynte å rulle om hvordan jeg

kunne gjøre dette til bedrift og butikk. Det kunne være fint å importere disse tekstilene også til Norge.»

Marie legger vekt på at det hun selger i butikken skal være godt håndverk og laget av naturmaterialer, og at de som produserer varene skal ha ordentlig betalt for jobben.

DIREKTE HANDEL MED SMÅPRODUSENTER

«Det å gjøre handel med andre afrikanske land er viktig for meg. Direkte handel istedenfor bistand, som er plaster på såret, som er med på å opprettholde maktstrukturen med «the white saviour» og den gamle kolonitankegangen. Jeg forsøker å finne de som faktisk enten bor i landet eller er fra landet. Det er ofte man finner fine produkter, men så er det en vestlig person som eier firmaet. Det er fint å støtte mennesker som faktisk bor i landet, eller i hvert fall har røtter der», sier Marie.

✳ Kumba AS er kunde i Cultura Bank

Håndlagde botaniske fargestifter fra Copito i kunstnerkvalitet, helt naturlige og giftfrie. Foto: Ramiro Elena

Alle kvinnene i kooperativet Bottle Brush Craft Center. Foto: Addis Guzo

Kortstokk for barn fra det svenske merket Elsa Och Sam. Foto: Johanna Abdo

Etter hvert ble prosjektet større, og Marie fikk mange positive tilbakemeldinger på produktene. Så vokste tanken fram om å åpne en fysisk butikk på Nesodden. Planleggingen begynte i fjor vår, og hvis alt går etter planen, skal butikken være åpnet når Pengevirke kommer ut. Butikken ligger i underetasjen i et nytt kompleks på Tangentoppen på Nesodden.

De som produserer varene til Kumba, får en ordentlig lønn, så produktene koster kanskje mer enn det man er vant til. Men det er bedre for miljøet å kjøpe færre produkter og heller kjøpe noe av god kvalitet, som kan vare lenge, mener Marie. Hun vil også ha et hjørne med brukte klær og ting i naturmaterialer, så alle som kommer kan finne noe i butikken. De som ikke har så mye penger, kan også føle seg inkludert ved å kjøpe brukt.

Å finne fram til nye leverandører kan være et puslespill. Marie saumfarer internett, søker i sosiale medier og får noen ganger anbefalinger gjennom eksisterende produsenter, det er ikke alltid like lett, da flere for eksempel ikke har egen nettside. Mange av produktene kommer fra øst i Afrika, men det er også produkter fra Ghana og Sør-Afrika. Marie har i tillegg kontakter i Gambia, der mannen hennes er fra, og vil gjerne også ha produkter derfra.

«Jeg er veldig glad i å jobbe i butikk, det har jeg gjort i mange år. Nå har jeg vært hjemme med barn i rundt 5 år. Jeg har bygget nettside på nattetid – har gjort alt selv til nå. Mannen min hjelper

meg også mye. Jeg tenker å være der mest selv, men vil også ha noen som kan jobbe med meg. Skape en ny arbeidsplass på Nesodden.»

ALLE VARER ER MILJØVENNLIGE OG ETISK PRODUSERTE

Marie forteller at produktene i Kumba ikke bare kommer fra afrikanske land, det er også produkter fra blant annet Palestina, Spania, Sverige og England. Kravet er at det skal være miljøvennlig og etisk produsert. Størsteparten av produktene er håndlaget, med noen få unntak. Hvis hun finner noe lokalt, er det også aktuelt.

«Jeg har også inkluderende barneprodukter fra Sverige, som inkluderer alle hudfarger og ulike funksjonsnedsettelses – det er en kortstokk med motiver av barn, der er for eksempel dronningen nummer 13 – det er puslespill, memo, plakater og ABC.

Selv om det startet med dukker, er det etter hvert blitt mest varer for voksne – blant annet tekstiler, kjøkkenting, kurver, stearinlys, og så kommer den lille barnedelen i tillegg.

kumba.no

Ayele er en av de talentfulle veverene hos Sabahar. Foto: Yonas Tadesse

Gjenbruk, ikke resirkulering

✍ BØRGE JOHNSEN, DIGIAID 📷 DIGIAID

I en verden preget av rask utvikling og økende digitalisering er det mange mennesker i fattige land, og da spesielt barn og unge, som faller etter i utviklingen. Dette skaper et økende skille mellom de som har ressurser og de som ikke har det. Men må det være slik? For samtidig som 2,6 milliarder mennesker mangler tilgang til internett og mulighetene det kan gi, kaster vi i i-land, som Norge, hundretusener av fint fungerende datamaskiner i året og forurenser miljøet som en effekt av det. Men ved å kombinere disse problemstillingene har de potensialet til å løse hverandre. Mer utdanning, kunnskap og muligheter til fattige mennesker, og mindre el-avfall som kastes i naturen. Dette er det DigiAid jobber for.

HVEM ER SÅ DIGIAID?

DigiAid er en veldedig organisasjon, som ble stiftet i 2014. Jeg, Børge Johnsen, hadde jobbet årevis i IT-bransjen og sett hvor mye unødig el-avfall som ble produsert. Folk som ønsket å bytte ut datamaskinene sine, kastet bare de gamle. Det ble rett og slett for fælt å se på at fint fungerende datamaskiner ble sendt direkte til resirkulering, når så mange fattige mennesker der ute i verden ville blitt overlykkelige for en datamaskin. Så jeg begynte å ta maskinene opp fra «søpla» for å fikse dem, og deretter donere dem til barnehjem og skoler over hele verden. Og sånn ble DigiAid til. I dag, 10 år senere, har DigiAid hatt over 60 prosjekter i 24 land og hjulpet hundrevis av mennesker.

DigiAid samler inn brukt datautstyr, som bærbare pc-er, smarttelefoner og nettbrett, som folk ikke lenger ønsker eller trenger. Disse blir fikset og satt opp som nye, for så å bli donert videre til fattige barn og unge over hele verden. Med en datamaskin kan de koble seg til internett og få

tilgang til et univers av informasjon, kunnskap og potensielt en utdanning. For internett er en fantastisk oppfinnelse, som gir nesten uendelige muligheter. Med en datamaskin kan de både lære og skape! Og dermed forbedre sine egne liv, familiens liv og samfunnet rundt. Og, hvem vet, kanskje til og med verden?

Alt med hva vi i Norge anser som søppel ...

GJENBRUK BEDRE ENN RESIRKULERING

Den andre store fordelene er at det er svært positivt for miljøet å gjenbruke, heller enn å resirkulere. I følge World Economic Forum*, ble kun 17,4% av elektronisk avfall i verden i 2019 samlet inn og resirkulert på en skikkelig måte. 82,6% ble ikke dokumentert, men høyst sannsynligvis dumpet i naturen eller brent. Dette produserer CO₂ ut i atmosfæren og mikroplast og miljøgifter i naturen.

Børge Johnsen

Om man heller setter i stand og vedlikeholder maskinene, kan de vare i mange år til, og i mange tilfeller øker vi i DigiAid ytelsen til datamaskinene med flere tusen prosent med enkle grep(!)

Derfor lønner det seg å heller gi utstyret til DigiAid enn å bare levere det til el-retur eller kaste det. Så får utstyret et nytt liv, og kan gi en lykkelig eier der ute en potensielt langt bedre fremtid.

Etter at utstyret er ferdigstilt hos DigiAid, finner vi gode prosjekter rundt om i verden, som vi donerer utstyret til. Hovedsakelig barneskoler, barnehjem, døveskoler og kvinneklinikker, men også enkeltstudenter og lærere har fått støtte av oss.

ARBEIDET FREMOVER

DigiAid har i dag ingen fast økonomisk støtte, og alt arbeid er frivillig. Men takket være fantastiske støtte- og samarbeidspartnere som Cultura Gavefond, PROISP, Microsoft, Holteng, Tripletex, og mange flere har vi klart å holde kostnadene på et absolutt minimum. DigiAid drives i en relativt liten skala i dag, men vi ønsker å vokse og kunne hjelpe enda flere mennesker i nød. Håpet er å få et eget lokale i fremtiden, som kan bli et grønt miljøpunkt med et serviceverksted der folk kan levere gammelt og uønsket datautstyr, med trygghet for at alle data på enhetene blir fullstendig slettet.

Om vi kan få til det i Oslo, så håper vi å utvide til hele landet og skape et nettverk med grønne returpunkter, som kan fikse og sette opp maskiner til nye lykkelige eiere der ute i verden. *Derfor sier vi i DigiAid: Gjenbruk, ikke resirkulering.*

www.digiaid.org

✳ Prosjektet har fått støtte fra Cultura Gavefond.

* www.weforum.org/agenda/2020/07/global-electronic-waste-recycling-management

Her er noen av prosjektene i løpet av den tiden DigiAid har holdt på

DØVESKOLE DREVET AV DMI

DMI gjør en fabelaktig jobb for døve rundt om i verden, og mesteparten av smarttelefoner vi får inn går til dem. Ved hjelp av en smarttelefon kan plutselig døve mennesker kommunisere med andre ikke-døve, noe som åpner en helt ny verden for dem.

UKRAINSKE SKOLEBARN

Titusener av ukrainske skolebarn har fått bombet i stykker skolene sine, og den eneste muligheten de har hatt til å fortsette utdanningen sin har vært via nettbasert læring. DigiAid har samlet inn og levert over hundre bærbare pc-er slik at de kan fortsette skolegangen sin.

KVINNEKLINIKK I GUATEMALA

Ved hjelp av to pc-er kvinneklinikken Clinica Noruega i Guatemala fikk har de tilgang til informasjon og journal-systemer, som bidrar til å hjelpe kvinner og barn.

BARNESKOLE I PERU

Datamaskiner vi sender til barneskoler som ikke før hadde tilgang på hverken datamaskiner eller internett gjør en stor positiv forskjell. Her fra en barneskole i Peru, som fikk en bærbar pc.

BARNEHJEM I SIERRA LEONE

Sierra Leone har opplevd mye krig og elendighet. Barnehjemmet, som drives av Sierra Leones venner, tar inn barn av mennesker om har fått hugget av lemmene sine, og oppdrar barna på en god og trygg måte. Her har de fått datamaskiner, som hjelper dem veldig i utdanningen sin.

BARNEHJEM I INDIA

Det er utallige fattige barn i verden som bor på barnehjem, ofte fordi foreldrene ikke har råd til å forsørge dem. Vi er derfor veldig glade for vårt samarbeid med Ananda Marga, som driver mange barnehjem rundt om i verden. De bærbare datamaskinene de får fra oss muliggjør utdanning for barna og er til stor glede for dem.

Brev fra Råtrøa

✍️ HEIDI ISLAND OG TORSTEIN KRINGSTAD

Et gammelt småbruk har fått nytt liv med miljøboliglån fra Cultura Bank. Her bor Torstein Kringstad (76) og Heidi Island (60) med sauer, høns og hund.

FRA ØKOSAMFUNN TIL EGET SMÅBRUK

Etter 8 år på Storbuan Økosamfunn var vi slitne. Vi forpaktet gården der samtidig som vi prøvde å etablere et økosamfunn. Vi måtte etter hvert gi opp ideen om et økosamfunn, og da Storbuan omsider kom for salg, innså vi at alderen jobbet imot oss for å ta en slik investering.

Vi kjøpte da småbruket Råtrøa, som ligger 600 meter over havet i Holtålen kommune. Vi falt for sjarmen og beliggenheten, og for fred og ro. I desember 2022 tok vi med oss 10 sauer av rasen gammelnorsk spælsau, 25 høns av rasen Hedemora og en berner sennenhund og flyttet.

Råtrøa er et lite småbruk, som består av to tømmerhus (våningshuset og Salomestuggu), fjøs, stabbur og et uthus, noen små jorder og ei bratt skogkledd li.

Bruket ligger på kanten av Ruglråen, en dyp canyon som strekker seg cirka 6 kilometer i landskapet øverst i Ålen, 27 kilometer fra Røros. Nede i canyonen renner elva Rugla, som kommer fra Rugl-sjøen. Øverst i canyonen ligger Ruglfos-

sen, og nederst i canyonen renner Rugla sammen i Gaula, og Gaula ender til slutt i Gaulosen i Trondheimsfjorden.

HUS MED HISTORIE I VEGGENE

Husene på Råtrøa lå tidligere nede i Salomeråen i bunnen av canyonen, men ble flyttet opp til trøa i 1873. Rolf Engan har skrevet tre bøker om folket i Raaen, der han følger tre generasjoner på det lille småbruket der de brukte okse til arbeid og overlevde på en liten flekk jord. Bøkene følger også to av tre brødre, som i 1853 dro over til Amerika. Bøkene *Salome*, *Salomeråens sønner* og *Salomeråen farvel* er alle gitt ut på Snøfugl forlag. De er også nylig blitt gitt ut på engelsk på www.amazon.com/norge. Her heter bøkene *Salome's Gift*.

Det har ikke vært fastboende på Råtrøa siden 1970-tallet. Tidligere eier bygde selskapslokale, kjøkken og bad i fjøset, og har lagt nye tak på alle husene. «Selskapslokalet» brukes nå til kombinert verksted/vevstue og gjesterom. Vi bruker ull fra egne sauer og har så vidt kommet i gang med veving av ullryer og ulltepper. Ulla sendes til Selbu Spinneri, og vi får garn tilbake (www.selbuspinneri.no).

Sauene går ute om vinteren, men de har et uthus der de får mat og har liggeplasser. Til sommeren har vi planer om å ha sauene på beite nede i Rugl-

råen, og har fått SMIL-midler (spesielle miljøtiltak i jordbruket) til å tilrettelegge for beiting der det nå er vokst igjen. Hønsene blir om sommeren flyttet rundt i beitebur, en utrangert hestehenger fungerer som hønsarhus i sommerhalvåret. Om vinteren bor de i permanent hus med tilgang til å være ute. Vi dyrker også litt grønnsaker i pallekarmer og ved no-dig-metoden, og har plantet bærbusker og to epletrær. Vi har planer om å utvide litt etter hvert. Det er en utfordring å dyrke på 600 meter over havet med kort vekstsesong, men det er også mange fordeler. God smak, lite sykdom og ingen snegler.

Det ble en overgang å flytte ut på bygda etter å ha bodd forholdsvis tett med andre mennesker på Storbuan. På bygda må man oppsøke de aktivitetene som fins for å treffe folk. I Holtålen fins det blant annet et aktivt Husflidslag, som har møter hver onsdag og har utsalg av husflidsprodukter fra Ålentorget. Anbefales hvis man kjører forbi! Vi har også hyggelige naboer, som stikker innom for å kjøpe egg eller annet fra gårdsbutikken. Fra den lille gårdsbutikken selger vi skinn, garn, vevde produkter, egg og økologiske tørrvarer fra Norganic (www.norganic.no). Stien ned til Salomeråen går også via tunet. Ellers setter vi pris på nærheten til Røros, som har mange kulturelle tilbud og hyggelige kafeer.

SJARMERENDE HUS – OG MYE ARBEID

Da vi flyttet inn, merket vi at våningshuset var trekkfullt og forstod at huset måtte tettes. Sommeren 2023 tok vi av kledningen på en vegg og avdekket tømmerkasse, men det var ikke tømmer over alt (!) Noen steder var det bare glisne planker. Vinduene var råtne, og den eneste isolasjonen rundt vinduene var noen gamle kraftforsekker. Det sjarmerende huset var ikke fullt så sjarmerende på innsiden. Vi tok kontakt med vår bank gjennom mange år, Cultura Bank, og fikk miljøboliglån. Det skal brukes til å tette hele våningshuset utvendig, og til å bytte alle vinduer og ytterdører. Til utvendig isolering av huset bruker vi Hunton trefiber og Hunton trefiberplater, etterpå stående trekledning. Vi vil også benytte oss av resirkulert materiale så langt som mulig.

Vi gleder oss til neste vinter med tett hus!

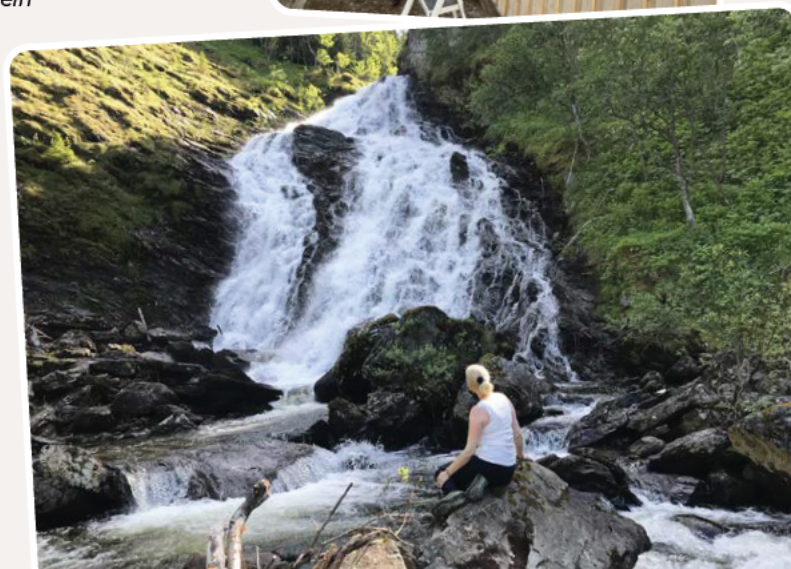
Det er en kjensgjerning at det aldri blir slutt på oppgavene når man kjøper et gammelt småbruk. Men vi kan ikke bare gå rundt å tenke på alt som burde vært gjort, da blir vi utslitt.

Kunsten er hver dag også å være fornøyd med her-og-nå-situasjonen og nyte fred og ro og en flott natur. Dette er også en del av hverdagen her på Råtrea.

Hilsen Heidi og Torstein

✳ Heidi Island og Torstein Krigstad er kunder i Cultura Bank

Holt Gård som kompetansesenter

✍ KRISTINE ARONSEN OG KARI METTE HOLM 📷 LISA WIGUM KJÆRÅS

Vi tar det som en selvfølge at butikkene bugner av mat, og at det største problemet er alt som må kastes. Men vi lever i en usikker tid med kriger, store klimatiske utfordringer og grupper av sultne mennesker, som gjerne skulle hatt en større andel av verdens matfat. Den dagen Norge ikke lenger kan støtte seg på de enorme oljeinntektene, vil også vår posisjon i verdensøkonomien kunne bli kraftig svekket.

Kristine Aronsen

I dag har Norge selvforsyning på under 50%, og det foregår fortsatt nedbygging av verdifull matjord. Dessverre har vi også en landbrukspolitikk som gjør at stadig færre finner det mulig å drive norske gårder. Samtidig er det en økende bevissthet om betydningen og gleden av å dyrke egen mat. Det skjer i verandakasser, på små og store hageflekker, og noen anskaffer også sitt eget småbruk. Men for alle disse som gjerne vil, trengs det møteplasser hvor de kan lære og også inspirere flere til å dyrke lokalt.

På Holt Gård i Undrumsdal, nær Horten, ble det den 8. februar holdt et seminar hvor hovedtemaet var hvordan denne gården kunne bli et slikt kompetansesenter. Samlingen var en del av prosjektet «Utredning av Holt gård som kompetansesenter for småskala grønt!», som var en oppfølger av Oppstartsprogrammet for markedshagedyrkere i Tønsberg og Færder (2022-2023). Her kom det tydelig frem at det var behov for en base og støttefunksjon for nye produsenter som jobber etter økologiske prinsipper og et sted som kan inspirere flere til å dyrke og spise lokalt.

EN GÅRD MED RESSURSER

Her finnes det mennesker, kunnskap og muligheter, men hvordan kan de best realiseres i praksis? Til seminaret kom det cirka 30 mennesker, og det var både politikere, produsenter

og representanter fra offentlig sektor og organisasjoner som arbeider for bærekraftige matsystemer.

Andreas Nordrum er medforfatter på Maria Nordrums bok *Beredskapskapshaven*. Han snakket blant annet om de russiske datsjaene, hvor de gjennom et enkelt system oppnår høy utnyttelse av arealet. På 1980-90-tallet kom 50% av maten i de russiske husholdningen fra det innbyggerne dyrket i datsjaene og det de sanket selv. Han ga også praktiske råd om hvordan man bruker det man har av ressurser på området i dyrkingen, som grasdekke, brenneslevann og urin, så man er selverget med innsatsfaktorer.

Marianne Leisner har lang erfaring med skolehager, Grønn Omsorg og permakultur og har siden 2015 drevet Gartneriet på Bygdø Kongsgård der de har jobbet med å etablere et kunnskapsenter for urbant og bynært landbruk. Hun fortalte om viktigheten av å bygge opp det sosiale og inkluderende rundt virksomheten. I Gartneriet har de hatt en rekke ulike aktiviteter, som kjøkkenhagekurs, pødekurs, beskjæringskurs, matservering, matforedling og samarbeid med Unikum fra Kirkens Bymisjon. De fikk etter hvert støtte av Statsbygg og Landbruksdirektoratet.

Anders Nordrum driver Datsja.no

VEIEN VIDERE

Det kom mange innspill fra salen om hva Holt Gård kan bli, blant annet råd om å bygge opp nettverk og knytte seg til organisasjoner med økonomiske ressurser. Kan gården bli et samlingssted for dyrkerspirer som trenger kompetanseheving og nettverk, en ressurs for skolehager og urbane landbruksprosjekter? Et sted for videreutdanning av mennesker som arbeider med Grønn Omsorg? Noen klare konklusjoner kom det ikke, men her er det fullt av muligheter, og det ble sådd frø i manges bevissthet, som vi håper vil spire og gro. 🌱

Prosjektlos for byggfelleskaper

✍ ARILD ERIKSEN, SIV. ARK. MNAL, PARTNER OG DAGLIG LEDER I FRAGMENT AS

Byggfelleskap er en bolig- og bygningsutviklingsmodell som er i sin barndom i Norge. Historisk har både selvbyggerlag og interessegrupper, som selegrendbevegelsen i Bergen, utviklet boliger i fellesskap, men i pressområder har denne utviklingsmodellen lenge vært vanskelig, særlig på grunn av tomtepriser, men også på grunn av manglende kunnskap om hvordan grupper kan settes sammen.

Foreningen for byggfelleskap har som formål å både formidle kunnskap og drive politisk påvirkningsarbeid for å gi flere mulighet til å utvikle boliger sammen med venner og familie. Grunnene til at Norge ligger langt bak andre nordiske og europeiske land på dette området kan vi bare spekulere på. Det kan være både at vi er en nasjon av selveiere, som til en viss grad kjøper bolig som investeringsobjekt tilpasset ulike livsfaser, og at det derfor ikke er like naturlig å utvikle noe i fellesskap med andre, eller at tomtepriser og kommuners manglende mulighet til å tilby langsiktige festeavtaler gjør at vi ikke kan få feste en tomt og slik redusere utviklingskostnaden.

I 2022 etablerte de norske, danske, svenske og finske foreningene et nordisk nettverk for å formidle byggfelleskapsmodellen i Norden og dele kunnskap fra de ulike landene. Den svenske søsterforeningen Föreningen för byggemaskaper har utviklet et kurs for en rolle de kaller "prosjektlos". Da vi med støtte fra Husbanken utviklet et

kurs tilpasset norske forhold og lovverk i 2023, brukte vi det samme begrepet, men vinklet det også mot pårørende for utviklingshemmede barn, og inkluderte bofelleskap for eldre, som Skyttertunet i Kongsberg, da vi under utviklingen av kurset studerte prosesser og gjennomføringsmetoder.

I samarbeid med Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU), og støttet av Stiftelsen Dam, gjennomførte foreningen den første fagdagen rettet mot pårørende til utviklingshemmede barn den 20. mars på Deichmanske i Bjørvika. Fagdagen handlet i stor grad om utviklingsmodeller, enten i samarbeid med utviklere eller som egen organisasjon, relevant forskning på feltet, Husbanken sine støttemuligheter og eksempler fra andre som har gjennomført slike prosjekter.

Det nordiske nettverket for byggfelleskap, som også inkluderer foreninger for bofelleskap, mottok på slutten av 2023 støtte fra Erasmus og er i gang med å utvikle et felles nordisk kurs for prosjektlosere. Målsetningen er både å synliggjøre hvordan andre nordiske land gjør byggfelleskap mulig, og å samle kunnskap og tilgjengeliggjøre den på tvers av landene. For alle som ønsker å utvikle bærekraftige boligområder med stor grad av fellesskapløsninger og selv beslutte alt fra byggeteknikk og materialbruk til leilighetenes utforming og opparbeidelse av uteområder med dyrking og lek, så er byggfelleskapsmodellen velegnet og fremtidsrettet. 💧

Byggfelleskap: Grupper av enkeltpersoner og familier som utvikler et boligprosjekt i fellesskap sammen med arkitekt.

Bofelleskap: Et beboerinitiert boligprosjekt med leiligheter som deler fellesfunksjoner, som spiserom, verksteder, badstu, bildeling.

Prosjektlos: En uavhengig rådgiver som rådgir et byggfelleskap i hele prosessen fra idéfasen til prosjekterings- og byggefasen.

Festeavtale: En leieavtale for en tomt en gruppe kan oppføre et bygg på. Kan ikke inngås hvis det finnes bygg på tomten fra før. Norsk festelovgivning sier imidlertid at den festede tomten kan kjøpes etter 30 år dersom det som er bygget er boliger eller boliger utviklet av en ideell aktør. I andre land har man "stor grad av avtalefrihet" og kan inngå en festeavtale på 99 år.

✳ Fragment AS er kunde i Cultura Bank.

Smånytt

Fiskebæsj – en utnyttet ressurs

Sintef Nord, NIBIO og Columbi Farms jobber med et prosjekt der fiskeavføring og rester av fôr fra smoltproduksjon skal bli supermat for planter i form av næringsrik gjødsel. Det reduserer utslipp av næringssalter fra landbasert fiskeoppdrett samtidig som næringsstoffene kan utnyttes til lokal matproduksjon. Gjødselen skal brukes til grønnsaksdyrking i en såkalt vertikal gård: Her vokser grønnsakene i hyller som stables oppå hverandre i høye tårn ved hjelp av lys fra LED-lamper og det næringsrike vannet. Dyrkingsmetoden gjør at plantevernmidler blir unødvendig.

Kilde: [Gemini.no](https://www.gemini.no)

Foto: IGS, Duncan McGlynn

Markens grøde

I 2019 hadde Marthe Norderhaug en innsamling på CulturaFlokk for å starte opp Husmannshagan, der hun dyrker grønnsaker etter økologiske og regenerative prinsipper på en husmannsplass fra 1700-tallet. Nå har hun sammen med sin søster, Ida, utgitt en bok om hvordan du kan dyrke og lage mat av urter og grønnsaker fra egen hage. Her er gode tips for både deg som dyrker og deg som liker å lage mat. Boken heter «Markens grøde» og er utgitt på Gyldendal forlag. Du finner boken i bokhandelen, og i Husmannshagans lille nettbutikk, der du også kan finne et stort utvalg av økologiske tomatfrø.

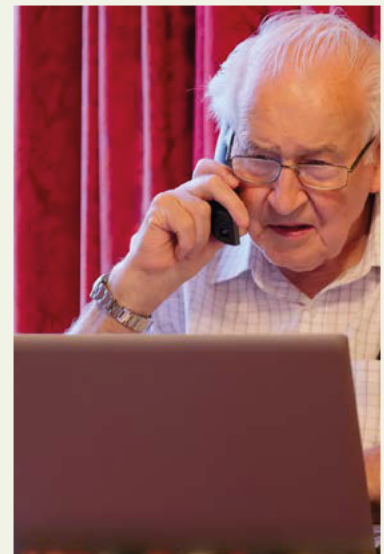
husmannshagan.no

Unngå å bli lurt

I Danmark har Nordea sendt en håndbok til 100 000 eldre for å forhindre digital svindel. Håndboken inneholder blant annet 5 tips for å unngå å bli lurt, som vi tenker er like aktuelle for unge som for gamle. Vi siterer de gode tipsene fra Nordeas håndbok:

1. Gjør aldri en overføring fordi noen prøver å overtale deg til det - og gi aldri ut BankID eller kortdetaljer til noen over telefonen.
2. Les alltid teksten i BankID-appen og SMS før du bekrefter.
3. Ikke klikk på en lenke i en SMS eller e-poster man ikke har bedt om.
4. Stol på din sunne skepsis, og undersøk troverdigheten til det man blir fortalt.
5. Snakk med dine nærmeste om digital svindel, og hold deg oppdatert.

Lys i gamle hus

Fortidsminneforeningen har satt i gang et prosjekt for å få nytt liv i gamle hus. Prosjektet har som målsetning at tomme og forlatte hus i distrikts-Norge skal settes i stand og fylles med folk og liv. Et spennende initiativ synes vi i Pengevirke. Prosjektet jobber for å få oversikt over ledige hus, småbruk og gårder, som står tomme, og søker kontakt med deg som leter etter et hus, småbruk eller gård. Pilotkommunene er Heim, Kvitsøy, Rollag, Sør-Aurdal og Vinje. En hyggelig overraskelse fikk vi da vi oppdaget at et prosjekt som har fått miljøboliglån fra Cultura Bank til gjenbruk av gammelt hus er omtalt som et eksempel til inspirasjon på nettsidene til Lys i Gamle Hus.

lysigamlehus.no

Foto: Sveinung Sletten

Måling av «social impact»

FEBEA (European Federation of Ethical and Alternative Banks and Financers) har utgitt en publikasjon med tema «Ethical Finance's Views on Social Impact and measurement». De stiller spørsmål om måling av "social impact" er nyttig og godt gjennomtenkt, eller om det bare er noe man gjør fordi man må. Med «social impact» mener vi positive og negative endringer for individer, grupper eller samfunn. Les hva verdibaserte banker mener om dette og hvilke anbefalinger de kommer med.

febea.org/ethical-finances-views-on-social-impact-and-measurement

Hvordan bedrifter kan bidra til naturmangfold

Miljøfyrtårn har fem anbefalinger til hvordan en bedrift kan bidra til naturmangfold.

- Tilrettelegg for mer natur – det betyr tiltak som å ta vare på store trær, grøntområder og vann og vente til etter blomstring med å slå gresset.
- Unngå torvjord – Torvuttak og drenering av myrer bidrar til store klimagassutslipp og betydelige arealinngrep som truer mangfoldet av dyr og planter som lever i myr og våtmark.
- Unngå kjemiske sprøytemidler
- Sørg for at fremmede arter ikke sprer seg
- Unngå innkjøp av mat som inneholder palmeolje, oppdrettsfisk som har spist mye soya og sjømat fra truede bestander – se WWF sin sjømatguide.

www.wwf.no/sjømatguiden

Ulikhet, er det et problem?

✍ LARS PEHRSON, TIDLIGERE DIREKTØR I MERKUR ANDELSKASSE

Samtidig som prisstigningen rammer hardest de med lav inntekt, øker formuene til de rikeste i samfunnet. Hvordan henger dette sammen?

Vi har vært igjennom en lang periode med ekstremt lave renter. I en slik situasjon stiger verdiene av jord og fast eiendom, og samtidig har også aksjeverdiene en tendens til å stige. Å spare i bank eller statsobligasjoner gir litt utbytte, og dermed øker etterspørselen etter eiendom og aksjer. Nå som rentene stiger, burde prisene på de sistnevnte begynne å falle, men det skjer i liten grad.

I en slik situasjon er det de som på forhånd eier aksjer og eiendom som blir vinnerne, og forskjellene i fordelingen av formue blir større.

Vi har samtidig hatt stigende priser på energi, mat og frakt. De som har kontroll over energikilder og frakt, kan dermed øke inntektene uten å øke innsatsen. Et eksempel fra Danmark er AP Møller Mærsk, som bestyrer en av verdens største flåter av fraktskip. Deres overskudd steg fra 20 milliarder danske kroner i 2020 til 200 milliarder i 2022. Dette uten noen økning i innsatsen.

Alle som har kjøpt varer som er fraktet av Mærsk, har bidratt til dette overskuddet, det vil si at det er tappet kjøpekraft fra befolkningen. Pengene har havnet hos Mærsk aksjonærer, og siden de fleste aksjer eies av de som fra før har rikelig, bidrar dette til å

øke ulikheten i samfunnet. Det oppsto en intens debatt verden over om ikke denne typen overskudd burde skattes hardere, men i realiteten skjedde dette

”

I en slik situasjon er det de som på forhånd eier aksjer og eiendom som blir vinnerne, og forskjellene i fordelingen av formue blir større.

bare i begrenset omfang, og slett ikke i Danmark. Ironisk nok betaler danske rederier en spesielt lav skatt.

MONOPOL

Alle som har spilt Monopol, vet at den som med terningens gunst har skaffet seg flest hus og hoteller, lett kan komme til å øke sine verdier på de andres bekostning. Å vise dette var også meningen med spillet. Den franske økonomen Thomas Piketty har ut fra studiet av store mengder data vist at formuesavkastningen er større enn den økonomiske veksten. Men denne avkastningen kommer fra kjøpekraften til den vanlige befolkningen. Når disse pengene ikke fortsetter sin sirkulasjon, vil de hopes opp hos de rikeste menneskene, kapitalfond og lignende.

Reallønningene i G7-landene steg i perioden 2011 til 2017 med 3%, mens aksjeutbyttene steg med 31%. Den økende ulikheten bekymrer stadig flere økonomer. Det gjelder å holde pengene i bevegelse. Desto lenger ned i inntektsklassene de utbetales, desto større er sjansen for at pengene raskt kommer i sirkulasjon igjen. Midler som hopes opp i store globale virksomheter eller hos rike enkeltpersoner, har ikke den samme «omløpshastigheten». Selvsagt er det personer og selskaper som investerer i realøkonomien og dermed bidrar til kretsløpet. Men sett under ett er det alt for mye kapital som ligger stille i ulike verdipapirer. Økt inntekt til de rike er dermed ikke nødvendigvis produktiv sett fra et samfunnsøkonomisk perspektiv.

Faktisk har også de rikeste en stor fordel av et velfungerende samfunn. Med et godt helsevesen vil medarbeiderne ha kortere sykefravær og dermed bidra til å styrke bedriftene. I gruppen med lave inntekter er det ofte mer sykdom og dermed høyere helseutgifter. Store forskjeller mellom rike og fattige kan føre til mer kriminalitet. I USA hvor det er høy ulikhet, sitter nær 2 millioner i fengsel. I forhold til folketallet er dette ca. 9 ganger mer enn i Danmark.

Mange ser bare det positive med lavere skatter. I et samfunn med stigende individualisme kan det være vanskelig å mobilisere forståelsen av at vi tilhører et fellesskap. De liberalistiske rike hevder ofte at deres suksess og rikdom kun

Lars Pehrson, foto: Stine Heilmann

skyldes deres egen innsats og hardt arbeid. Men det burde ikke være vanskelig å innse at det er mange som bidrar til at disse verdiene er skapt.

LØNN OG OVERSKUDD

I for eksempel USA og Tyskland finner vi eksempler på arbeidende fattige, det vil si mennesker i fulltidsjobb, som ikke tjener nok til å dekke leveomkostningene. Her trengs det lovendringer, som sikrer alle en akseptabel minstelønn.

Når en virksomhet har betalt det meste av sin gjeld og løpende kan investere i vedlikehold og produktutvikling, er det viktig å stille spørsmål om hva som skal skje med overskuddet. Skal det bare fordeles mellom eierne, eller kan det bidra bedre til samfunnsutviklingen på andre måter? I Danmark finnes det flere virksomheter som er eid av fond. Virksomhetens grunnlegger har donert hele eller deler av aksjekapitalen til et fond, som skal støtte allmenntilgode formål, som forskning, kultur og sosiale initiativer. Et godt eksempel er Velux, som er kjent for sine takvinduer. Fondet

utdeler hvert år en milliard kroner blant annet til forskning i klima og bærekraft.

HVA KAN VI GJØRE?

Fra andre verdenskrig og frem til 1970-tallet vokste velstanden i de vest-

Når en virksomhet har betalt det meste av sin gjeld og løpende kan investere i vedlikehold og produktutvikling, er det viktig å stille spørsmål om hva som skal skje med overskuddet.

lige landene. Dette kom alle til gode, og middelklassen vokste, selv om marginalskattene var høye i denne perioden. På begynnelsen av 1980-tallet ble politikken preget av markedsliberalistisk tenkning, og statene blandet seg mindre inn

i økonomien. Etter det har skattene på arv, eiendom og kapitalavkastning hatt en tendens til å synke, mens beskatningen av arbeidsinntekt ofte er høyere. Dette har totalt sett begunstiget de rike og økt ulikheten. Et argument har vært at hvis de rike får beholde rikdommen, så vil de skape arbeidsplasser og dermed også øke inntektene nedover i systemet. Men det er ikke noe som tyder på at dette har skjedd i virkeligheten. I tillegg kommer bruk av skatteparadis og aggressiv skatteplanlegging, som ikke er en mulighet for de med lave inntekter. Det vil hjelpe å avskaffe skatteparadis, men dette arbeidet går langsomt. En sterkere beskatning av høye formuer, arvebeløp, kapitalavkastning og store overskudd i bedriftene vil også føre til større likhet. Stat og kommune får dermed mer penger, som kan brukes til nytte og glede for alle. Det kan være til grønn omstilling, men også til allmenn velferd. Dette er bare noen forslag. Det viktige er å innse at mindre ulikhet vil være til nytte for alle, ikke bare for de som har minst.

Kapital i høygir

✦ LARS HEKTOEN, TIDLIGERE BANKSJEF I CULTURA BANK

Oppdraget fra Pengevirkes redaktør var å skrive noe om begrepet giring (på engelsk gearing), som stadig dukker opp i forbindelse med penger og bank.

Rana Foroohar, sjefredaktøren i Financial Times, tok opp dette temaet i sin leder 29 januar 2024.

Jeg siterer: «For meg er kjernebudskapet at for høy gjeld og gjeldsgrad (leverage), kombinert med for lite solid egenkapital alltid ender med tårer».

Foroohar bruker begrepene *debt* og *leverage*. En «lever» er en vektstang, og jo lengre vektstang, jo mer kraft. Lengden på vektstanga er et uttrykk for gjeldsgraden, og uttrykket *gearing* sier hvor mange ganger større gjelda er større enn egenkapitalen. Men husk; blir vektstanga for lang kan den også lettere brette!

For å ta et nærliggende eksempel: Du vil kjøpe en leilighet som koster 5 millioner, men du har bare 1 million, eller 20% i egne penger. Resten låner du. Du har ved hjelp av banken giret opp din egenkapital 5 ganger.

Hva så med banken? For det første vil banken før den låner ut de 4 millione-

”

*Foroohar bruker begrepene **debt** og **leverage**. En «lever» er en vektstang, og jo lengre vektstang, jo mer kraft. Lengden på vektstanga er et uttrykk for gjeldsgraden, og uttrykket **gearing** sier hvor mange ganger større gjelda er større enn egenkapitalen.*

ne skaffe seg trygghet for at pengene betales tilbake med renter. Inntekten din må tåle dette, i vårt eksempel (5% rente) 200 000 kroner i renter pr år. I tillegg kommer nedbetaling, gjerne over 20 år, som for låntakers del er en form for sparing. I tillegg får banken (og du) et problem dersom verdien av eiendommen faller til under lånebeløpet slik at et eventuelt salg ikke dekker gjelda.

HVOR FÅR BANKEN PENGENE FRA?

Hvor får så banken pengene fra? Du vil intuitivt svare fra kunders innskudd i banken, noe som er helt riktig, men langt fra hele svaret. For du har sikkert også hørt at bankene så å si kan trykke penger gjennom det faktum at et utlån samtidig skaper et innskudd. Det vi ikke alltid tenker på er at innskuddene og annen finansiering bankene benytter seg av også er bankenes gjeld. Bankens «egne» midler, uttrykt som egenkapital, utgjør kanskje bare mellom 5 og 10% av det som lånes ut. Banken selv er altså giret mellom 10 og 20 ganger.

Går vi 15 år tilbake i historien til den store finanskrisen så vi at visse amerikanske storbanker var giret opp til 40 ganger egenkapitalen. Ikke rart at bank-systemet var sårbart når det viste seg at en stor del av boliglånene var pill råtne. Tilliten til systemet sviktet totalt, og en amerikansk boliglånkollaps utviklet seg til en internasjonal krise. Vår egen storbank DNB måtte ty til staten for å skaffe seg finansiering. I USA reddet myndighetene bankene fra total kollaps – og regningen? Den havnet popu-

lært sagt i fanget på ofrene for krisen, vanlige skattebetalere, som ble sittende uten jobb og bolig i den økonomiske nedturen som fulgte.

Høy gjeldsgrad (les: banker som er høyt giret) skaper et ustabil finanssystem, denne sannheten er vanskelig å komme forbi. Hvorfor kjemper da bankene med nebb og klør mot krav om økt egenkapital? Svaret er dessverre banalt og kan kort uttrykkes med 3 bokstaver; ROE (return on equity), på norsk avkastning på egenkapitalen. På mange måter går bankvirksomheten i en vanlig bank ut på å tyne mest mulig fortjeneste ut av minst mulig aksjekapital. Bankene vil strekke strikken så langt som mulig, det vil si så langt som myndighetene tillater (Basel III) og uten at tilliten fra publikum svikter. Dette er en fin balansegang, og som vi har sett fører svikt i tilliten gang på gang til nye bankkriser. Store banker bruker store ressurser på å utvikle risikomodeller som reduserer behov for egenkapital. Slik klarer DNB seg med 6% reell egenkapital for å oppnå en offisiell egenkapitalprosent på 18, mens Cultura trenger 10% for å oppnå 20% etter samme regler. Hvorfor små banker diskrimineres på denne måten er et intrikat spørsmål, som jeg i denne omgangen lar ligge.

Uten gjeld og giring ville vi få lavere vekst, fordi strengere kontroll med banker i form av høyere egenkapitalkrav vil gjøre det dyrere å låne. Men trenger vi egentlig en gjeldsdrevet vekst, som vi alt for ofte har sett fører til spekulative bobler og økonomiske krakk? (ref. Foroohars utsagn i Financial Times)

NORGE PÅ GJELDSTOPPEN

Gjeldsgraden i samfunnet er urovekkende høy, selv om bankene i dag er mer solide enn de var i 2008. Norge ligger på topp internasjonalt i gjeld målt i forhold

Gjeldsgraden i samfunnet er urovekkende høy, selv om bankene i dag er mer solide enn de var i 2008. Norge ligger på topp internasjonalt i gjeld målt i forhold til inntekt.

til inntekt. Dette kan forklare at renteøkningen har ført til full stopp i boligbyggingen.

I januar 2024 gikk det kinesiske eiendomsselskapet Evergrande konkurs med over 3 000 milliarder kroner i gjeld. Kinesiske myndigheter vil nok plukke

opp bitene og hjelpe millioner av kinesere som har forskuddsbetalt boliger som ikke er ferdigstilte, men aksjonærer og obligasjonseiere taper pengene sine. Isolert sett vil denne kollapsen neppe utløse noen internasjonal krise, men bare være en god påminnelse om systemets sårbarhet og det faktum at det kun er myndighetene som kan redde situasjonen når det smeller.

For å oppsummere: Det handler fra ende til annen om gjeld. Hele penge- og banksystemet vårt er bygget opp rundt dette. Dermed er vi helt avhengige av at tilliten til banker, og i siste rekke staten og sentralbanken, består. En sentral oppgave for våre myndigheter er derfor å holde banker og andre finansaktører i tømme slik at vi unngår nye kriser med ødeleggende virkning for folks økonomi og velstand.

Ordforklaring

Basel III er den tredje Basel-avtalen, et rammeverk som setter internasjonale standarder for bankenes kapitaldekning, stress-testing og likviditetskrav.

Banksjefens hjørne

JANNIKE ØSTERVOLD

Foto: Stig Weston

2023 BLE ET GODT ÅR FOR BANKEN

Når dette skrives, har vi nettopp avsluttet arbeidet med årsrapport og regnskap for 2023. Vi kan konstatere at 2023 ble det beste driftsåret i bankens historie, og at vi dermed kunne betale et utbytte til våre egenkapitalbeveiseiere på 60 kr pr. egenkapitalbevis, det vil si 6% av pålydende. Det gode resultatet har også tilført banken nødvendig egenkapital, som er en forutsetning for videre vekst.

Banken har vært gjennom en periode der egenkapitalen har begrenset mulighetene for å ta inn nye lånekunder, og utlånsvolumet ble derfor redusert med 3,2% i 2023, men med den forbedrede egenkapitalsituasjonen sikter vi nå mot 6% vekst i utlån for 2024 og ønsker velkommen lånefore-spørsler fra både bedrifter og boliglånsøkere.

NYE PRODUKTER

I 2023 var vi med på å få godkjent tre fond fra Triodos Investment Management for distribusjon til våre kunder, gjennom Norne Securities. I år vil vi utvide produkttilbudet ytterligere, gjennom at banken blir formidler av forsikring fra Frende. Vi har fått på plass den nødvendige kompetansen hos ansatte, ledelse og styret, og søknad om å bli forsikringsformidler ligger i øyeblikket hos Finanstilsynet for godkjenning. Vi regner med at tilbudet er på plass når Pengevirke kommer ut i postkassen – sjekk nettsidene våre for oppdatert informasjon om forsikringstilbudet.

NYE SYSTEMER

I løpet av våren har vi lansert ny nett- og mobilbank. I første omgang for privatpersoner, snart også for bedrifter. Vi har også fått på plass samtykkebasert lånesøknad for boliglånsøkere og nye saksbehandlingssystemer for kredittavdelingen, som gjør at både lånesøknadsprosess og behandling blir enklere og raskere.

NYE ANSATTE

I løpet av de siste to årene har en rekke medarbeidere som har vært med banken i mange år, gått av med pensjon, nye ansatte er kommet til, og andre har endret arbeidsområde internt i banken. Det har ført til at en del lånekunder har fått ny saks-

behandler, og også i kundesenteret er det flere nye ansikter. Derfor kan du som gammel kunde oppleve at du må vise legitimasjon når du kommer innom banken, selv om du har vært kunde i mange år, eller at våre ansatte stiller deg kontrollspørsmål for å bekrefte din identitet hvis du ringer oss. Vi håper og tror at våre kunder tar det med godt humør – det er for kundenes egen sikkerhet vi gjør det.

Vi synes det er viktig at kundene våre skal kunne ringe oss og få snakke med et menneske når de har behov for det, samtidig som vi arbeider videre med å effektivisere og automatisere en del manuelle rutiner

ÅRSRAPPORT FOR 2023

Caltura Banks årsrapport og bærekraftsrapport for 2023 er tilgjengelig i digital versjon. Du finner den på våre nettsider: www.caltura.no/Rapporter

Nytt om medarbeidere

📷 STIAN TORSTENSON

ANSATT

Line Sandberg (43) skal jobbe med bedriftsrådgivning, med hovedfokus på kreditt.

Line har en bachelorgrad i ledelse fra BI, og er også autorisert innenfor finansiell rådgivning. Hun har i de 13 siste årene jobbet i ulike roller innen finans.

Hun jobbet i lang tid med håndtering av misligholdte lån, hvor målet var å lage levedyktige betalingsplaner for å hindre at kunden kom i alvorlige betalingsproblemer. De siste fire årene før hun kom til Cultura, jobbet hun som investeringsrådgiver, hvor fokuset var å lage både kortsiktige og langsiktige planer for kundens økonomi.

I fritiden er hun aktiv i Røde kors, og jobber som flyktningeguide en gang i uken. Hun er aktiv innen yoga, og liker å være ute i friluft enten til fots, eller i kajakk.

Hun har hatt et ønske om å jobbe for Cultura, som har en tydelig miljømessig, men også sosial profil. Etter mange år i finansbransjen ser hun viktigheten av å ha det etiske kompasset på plass, til fordel for kundene og den verden vi lever i sammen.

Nytt om tillitsvalgte

På forstanderskapsmøtet 4. april 2024 ble det foretatt valg til styre. Valgkomiteens innstilling ble enstemmig vedtatt.

VALG TIL STYRET

- *Maria Bjune* ble gjenvalgt som styreleder for 1 år
- *Else Hendel* ble gjenvalgt som styremedlem og valgt til nestleder for 2 år
- *Helge Melkvik* (tidligere varamedlem) ble valgt som styremedlem for 2 år
- *Anne Helene Mortensen* ble valgt som styremedlem for 2 år
- *Liv-Anna Lindman* ble valgt som varamedlem for 1 år
- *Einar Wilhelmsen* ble valgt som varamedlem for 2 år

De ansatte har valgt *Ingard Tyssøy* for 4 år som ansattes medlem i styret. *Camilla Gjetnes* fortsetter som ansattes varamedlem.

Anne Helene Mortensen

Einar Wilhelmsen

Ingard Tyssøy

Takk til *Morten Johannesen* for innsatsen som styremedlem og nestleder for styret, og takk til *Thomas Emil Lie-Karlsen* for innsatsen som ansattes representant i styret.

VALG TIL FORSTANDERSKAPET

I år ble det gjennomført digitale valg til forstanderskapet.

- *Holger Schlaupitz* ble gjenvalgt som representant for egenkapitalbevisiere for 4 år
- *Peter Johan Holm Stanghov* ble valgt som representant for innskyterne for 4 år
- *Trygve Jæger* ble valgt som representant for innskyterne for 2 år
- *Andreas Haugerud* var valgt av de ansatte som ansattes representant for 4 år
- *Bjarne Hjertholm* var valgt av de ansatte som ansattes representant for 1 år

Takk til *Idun Leinaas*, *Elisabeth Tollisen* og *Christine Praamsma* for innsatsen som forstanderskapsmedlemmer.

Nå kan du samle alle dine forsikringer i banken

Cultura Bank har inngått samarbeidsavtale med Frende forsikring og kan nå tilby skade- og personforsikringer.

Frende Forsikring har som mål å gjøre forsikring lettere og mer menneskelig for de som helst vil slippe å tenke på det.

HVA BETYR DETTE FOR MEG SOM KUNDE?

Som kunde i Cultura Bank betyr dette at du kan samle bankforbindelse og forsikring hos oss. Du får en nær relasjon til forsikringsrådgiver og kan få all hjelp på ett og samme sted.

Vi bryr oss om deg som kunde og vil sikre at du og dine er godt sikret og hjelpe deg med økonomiske valg.

HVORFOR SKAL JEG VELGE DERES FORSIKRING?

Ikke bare får du samlet bank og forsikring samme sted, men Frende forsikring har fått terningskast 6 på flere av sine forsikringer og har flere år på rad blitt kåret av sine kunder til best på skadeoppgjør. Du blir også ivaretatt som god kunde med totalkunderabatt og lojalitetsrabatt.

Totalkunderabatt gir 10% eller 17% rabatt på hele avtalen dersom du samler 3 eller 5 rabattgivende skadeforsikringer i avtalen din. Frende er det eneste forsikringselskapet som gir kunder rabatt for å være lojal kunde. Er du kunde i 3 år, får du automatisk 5% rabatt på skadeforsikringene dine.

HVA SKJER NÅ?

Vi tar kontakt med kundene våre så snart som mulig. Det tar tid å komme gjennom til alle kundene våre, men vi jobber oss gjennom så raskt vi kan.

Ønsker du heller å ta kontakt med oss selv er du hjertelig velkommen til å kontakte oss på telefon, e-post eller via kontaktskjema på cultura.no.

Vennlig hilsen

Ida Brevik

autorisert forsikringsrådgiver i Cultura Bank

Ida Brevik har vært ansatt i kredittavdelingen i Cultura Bank cirka ett år, der hun har arbeidet med behandling av boliglån i påvente av at Cultura Bank skulle bli godkjent som forsikringsdistributør. Før dette kom hun fra en stilling som forsikringsrådgiver hos Frende forsikring, der hun har jobbet i 5 år, blant annet med salgsstøtte og opplæring av nyansatte. Ida er autorisert forsikringsrådgiver for private skade- og personforsikringer.

Hvorfor tilbyr Cultura Bank forsikring?

✍ JANNIKE ØSTERVOLD, DAGLIG LEDER I CULTURA BANK

Fra starten av har kjernevirksomheten til Cultura Bank vært å ta imot innskudd fra kunder og låne dem ut til prosjekter som er bra for mennesker og miljø, og i tillegg tilby betalingsformidlingstjenester. Etter hvert som banken vokste kom tanken om å utvide tjenestetilbudet, så flere kan bruke oss som hovedbankforbindelse.

ETTERSURT AV KUNDENE

For å lodde interessen gjorde vi en kundeundersøkelse i 2021, der vi fant at forsikring var ett av produktene som var aktuelt for mange av kundene våre, samtidig som det passet godt inn med våre egne ønsker, og vi begynte å lete etter en samarbeidspartner.

PARTNER SOM MATCHER

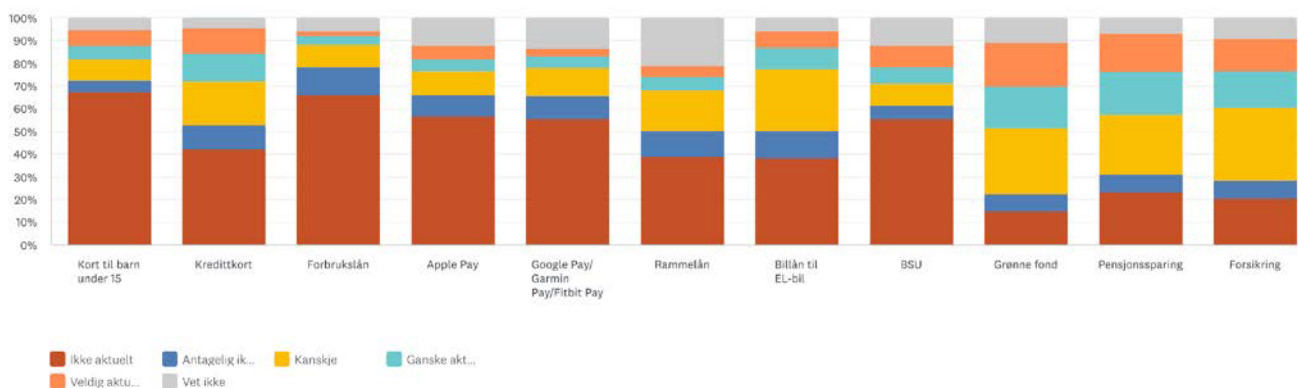
Valget falt på Frende Forsikring, som på mange områder er en god match med oss. Frende forsikring legger vekt på å ha et nært forhold til kundene og et bærekraftig verdigrunnlag, og de har svært høy kundetilfredshet. De har posisjon som utfordrer til de store selskapene i forsikringsmarkedet og kommer ut på topp i kundenes vurdering når det gjelder behandling av skadeoppgjør. Frende tilbyr forsikringer både for privatpersoner og bedrifter, noe som også er viktig for Cultura Bank, siden vi har en stor andel bedriftskunder.

VIKTIG FOR BANKENS VIDERE UTVIKLING

Sist, men ikke minst, er det viktig for Cultura Bank at vi

Hvis Cultura kunne tilby disse tjenestene, hvor aktuelt ville det være for deg å bruke dem?

Besvaret: 1.366 Sprunget over: 106

Hurra for godt samarbeid – Frende på besøk hos Cultura Bank, like før oppstart. Foto: Stian Torstenson

forbereder oss på at rentenivået vil begynne å bevege seg nedover, da vil også bankens renteinntekter bli redusert. Cultura Bank har ikke som formål å tjene mest mulig penger, men vi er avhengig av å ha en driftsøkonomi som sikrer at vi kan fortsette å drive bank, og vi ønsker å kunne gi eierne våre et akseptabelt utbytte på egenkapitalbevisene. Cultura Bank mottar en provisjon fra Frende når våre kunder kjøper forsikring gjennom oss, dermed får banken et ekstra «ben» å stå på, som kan gi oss en inntektsstrøm som ikke er renteavhengig.

Vi har arbeidet med forberedelsene en god stund, i påvente av å få tillatelse fra Finanstilsynet til å sette i gang. Hvis alt går etter planen, skal vi være godt i gang når Pengevirke kommer i postkassene.

Nettverket Smultringøkonomi Norge

✍ ARNE ØGAARD OG JANNIKE ØSTERVOLD

📷 THOMAS RØKÅS

Mange i Norge er bekymret for dagens samfunnsutvikling, og det er mange som arbeider for at det skal skje radikale endringer. For de fleste av disse, kan Kate Raworths smultringmodell være et nyttig redskap og samlingspunkt. Denne modellen rommer både miljø- og klimautfordringene og den sosiale tilstanden i samfunnet. I Norge har det vært arrangert to smultringfestivaler og en rekke informasjonsmøter, men det har ikke vært noen organisasjon som har tatt ansvar for dette. Mandag 8. april 2024 ble Nettverket Smultringøkonomi Norge lansert på Sentralen i Oslo. Nettverket er organisert som en forening med et styre, men ønsker å være et samarbeidsforum for alle engasjerte, både enkeltmennesker og organisasjoner. På lanseringsmøtet deltok det rundt 50 mennesker, og blant de ulike organisasjonene var også Cultura Bank representert. Styreleder Ellen Sjong innledet, og det kom hilser både fra smultringaktivister i Sverige, Danmark, Nederland og England og fra tre norske organisasjoner. Kvelden ble avsluttet med en inspirerende panel-samtale hvor det ble påpekt flere aktuelle utfordringer.

Nettverket Smultringøkonomi i Norge har en visjon om livskvalitet for alle innenfor planetens tålegrens, som er helt i tråd med Cultura Banks vedtektsfestede formål, og vi deler derfor gjerne videre oppfordringen fra styrelederen i nettverket:

«Det finnes mange organisasjoner og enkeltpersoner som jobber for delmål som Nettverket Smultringøkonomi Norge arbeider for, og mange av dere har samarbeid som målsetting i vedtektene. Dersom vi skal nå visjonen om livskvalitet for alle innenfor planetens tålegrens, må vi alle komme sammen for å skape endring og synergier. Vi ser frem til å møte dere på felles arenaer og vi vil

Det var en entusiastisk gjeng som møtte opp på lanseringsmøtet for Nettverket Smultringøkonomi Norge

gjøre vårt beste for å bidra til å skape disse. Slik kan vi bli bedre kjent, lære av hverandre, spre ideer og engasjement til hverandre og støtte hverandre. Vi minner om den internasjonale Doughnut Day den niende november, noter dere datoen!

Å møtes og samarbeide for å skape endring er det viktigste fremover, men vi håper også at dere har lyst til å melde dere inn hos oss. Det koster kr 250,- per år for enkeltmedlemmer og kr 1000,- for organisasjoner. Studenter og folk med dårlig råd: kr 50,-. VIPPS: #763554. (Vi

bruger foreløpig kontoene til Smultringøkonomi Tønsberg frem til egne er opprettet).

Vi gleder oss til sammen å skape fremtidens bærekraftige økonomi og blomstrende samfunn!

*Gode hilser,
På vegne av styret,
Ellen Sjong
Styreleder Nettverket Smultringøkonomi Norge»*

www.smultringokonomi.no

Ungdomsgruppen til Fiare (Banca Etica) i Spania er entusiastiske ambassadører for verdibasert bankvirksomhet.

Unge ambassadører for verdibasert bank

✍ ORIOL CORBELLA 📷 FIARE

En dag i januar fikk Cultura Bank hyggelig besøk fra Barcelona.

I Spania og Italia finnes det en kooperativ og etisk bank som heter Banca Etica, i Spania kaller vi den også Fiare.

Jeg heter Oriol, og jeg er fra Barcelona. Jeg har vært kunde hos Fiare siden jeg var 25, fordi jeg ønsket en bank som delte mine verdier. En gang mottok jeg en e-post fra banken min som sa at de hadde laget en ungdomsgruppe og spurte om jeg ville bli med. En ungdomsgruppe i en bank? Det er ikke så vanlig ... Men banken min er ikke en vanlig bank, det er derfor jeg er her!

«Jóvenes x Fiare», som vi kaller det, er en gruppe unge mennesker fra 18 til 35 år, kunder eller medlemmer av Fiare. Målet vårt er å fremme etisk økonomi og spre budskapet om banken vår til andre ungdommer.

Vi kaller oss «aktivister», og vi arrangerer møter på universitetene våre for å vise medstudentene våre at det finnes alternativer. Vi deltar også på messer for å promotere banken vår, deltar på møter i hele Spania og Europa, og deltar på opplæring for å lære mer om etisk økonomi og samfunnsøkonomi. Vi møtes også fysisk og deltar sammen på vårt årlige bankmøte.

Det mest fantastiske vi gjør er å besøke prosjekter finansiert av banken vår, slik at vi kan få vite hva pengene våre blir brukt til. En gang i året organiserer vi en tur for en liten gruppe medlemmer til et annet land, sist år var det

Honduras, for å besøke og lære mer om prosjekter drevet av spanske frivillige organisasjoner finansiert av Fiare: mikrolån, økologisk jordbruk, samvirker. Det er en livsforandrende opplevelse for unge som oss, og vi deler det med alle andre bankmedlemmer gjennom en kort dokumentar.

BESØK HOS CULTURA BANK

I januar, under en familietur til Norge, kom jeg i kontakt med Thomas og Jannike fra Cultura Bank, og vi avtalte et uformelt møte på kontorene i Oslo. Vi ble overrasket over å se hvor like våre historier og mål er. Begge bankene eies av kundene, og pengene investeres i prosjekter med positiv innvirkning på samfunnet.

Vi diskuterte også ungdommens rolle og hvor viktig det er å ha en ung base, som støtter banken og arbeider for økon-

omisk endring. Det har vært hjertevarmende å oppdage at vi ikke er alene om å tro på en annen økonomi. Uavhengig av avstanden er det mennesker som jobber for disse målene, og vi må dele kunnskapen og erfaringene våre for å være sterkere sammen.

Vi planlegger å holde kontakten og forestiller oss å starte et nettverk av unge mennesker over hele Europa, som er engasjert i etisk økonomi.

Hvis du vil vite mer om «Jóvenes por Fiare», kan du sjekke Instagram-profilen vår der du kan se innlegget vi laget med Cultura Bank etter møtet i Oslo. Instagram-navnet vårt er @jxfiare. Takk til Cultura Bank for gjestfriheten deres! 🍷

Thomas Emil Lie Karlsen fra Cultura Bank (til venstre) og Oriol Corbella fra Fiare oppfordrer ungdom til å engasjere seg for etisk økonomi.

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Muhammad Yunus

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

Ove Jakobsen

INNLEDNING

I flere bøker argumenterer Muhammad Yunus på en overbevisende måte for at sosial forretningsdrift er en mulig vei å gå for å hjelpe mennesker

ut av fattigdom. I stedet for at de fattige skal motta hjelp fra de rike, mener Yunus at det må utvikles en sosial økonomi, som legger til rette for at det skal være mulig å etablere bedrifter eid av fattige mennesker. Ved å gjøre grunnleggende endringer i kapitalismen blir det mulig å utvikle næringsvirksomhet som bidrar til sosial rettferdighet.

Grameen bank ble opprettet for å forbedre de materielle livsbetingelsene gjennom mikrokredittlån til fattige familier som ønsket å starte egen virksomhet i landsbyene i Bangladesh. Senere videreutviklet Yunus prosjektet til å gjelde i global sammenheng.

PROBLEMFORSTÅELSE

Yunus beskriver kapitalismens utvikling over de siste hundre år som en kontrastfylt historie. På den ene siden har kapitalismen vært en suksess for Nord-Amerika, Europa og Japan, der millioner av mennesker ble ekstremt velstående. På den andre siden har utviklingen også ført til at milliarder av mennesker rundt om i verden ble etterlatt i dyp fattigdom.

De siste tiårene har antallet mennesker som lever i fattigdom økt kraftig. Grunnen er enkel, dagens dominerende økonomiske system fører til at multinasjonale selskaper lokaliserer fabrikker i verdens fattigste land, hvor krav til arbeiderrettigheter og miljølovgivning

er svakt utviklet. Konsekvensen er at billig arbeidskraft (inkludert barn) fritt kan utnyttes, samtidig øker forurensning av luft, vann og jord. På denne måten unngår bedriftene kostnader til å sikre arbeiderrettigheter og innføre effektive miljøtiltak. Alt skjer for å øke fortjenesten og dermed avkastningen for investorene. På denne måten viser Yunus at fattigdom ikke er skapt av fattige mennesker. Den er skapt av et økonomisk system der ressursene har en tendens til å ende opp hos de som har mest markedsmakt.

Å overvinne fattigdom er et viktig aspekt for å sikre fred blant mennesker. Freden er i dag truet av en urettferdig økonomisk sosial og politisk orden, fravær av demokrati, miljøforringelse og fravær av menneskerettigheter. For å bygge fred må vi finne måter å gi mennesker muligheter til å leve anstendige liv. Rettferdig fordeling av rikdom er til syvende og sist et bærekraftsspørsmål, like mye som klimaendringer, luftforurensning eller overforbruk av naturressurser.

Yunus hevder at en del av forklaringen på at de store multinasjonale selskapene i liten grad har klart å oppnå målsetninger innen bærekraft og sosialt ansvar er at de er byråkratiske, konservative, og saktegående. Han påpeker at dersom vi følger de gamle veiene, vil vi alltid ende opp på de samme stedene. Vi trenger nye veier for å nå en ny virkelighet. Sosiale og miljømessige utfordringer krever tiltak forankret i en bevegelse mobilisert av «verdens borgere».

BEDRIFTENS SAMFUNNSANSVAR

Corporate Social Responsibility – CSR (norsk: bedriftenes samfunnsansvar) tar to grunnleggende former, sterk og svak

CSR. Svak CSR innebærer at bedriften setter i verk CSR-tiltak så lenge det ikke går ut over lønnsomheten. Sterk CSR krever at bedriften tar hensyn til mennesker og natur som en forutsetning for virksomheten. Yunus stiller spørsmål ved hva som skjer dersom CSR og profitt er i konflikt. Han mener at problemet ikke nødvendigvis er knyttet til at bedriftseiere og ledere er egoistiske, grådige eller at de mangler kompetanse, problemet ligger like mye i et økonomisk system som fremmer en viss type atferd.

Et viktig problem er at kapitalismen har et menneskesyn som innebærer at mennesker er endimensjonale vesener, som kun er opptatt av jakten på maksimal profitt. Ifølge Yunus er virkeligheten veldig forskjellig fra teorien. Mennesker er ikke endimensjonale, de er komplekse med mange ulike motiver og verdier.

Litteratur

Muhammad Yunus (2007); *Creating a World Without Poverty – Social Business and the Future of Capitalism*, Public Affairs

Muhammad Yunus (2010); *Building Social Business – The New Kind of Capitalism that Serves Humanity's Most Pressing Needs*, Public Affairs

Muhammad Yunus (2017); *The World of Three Zeros – Zero Poverty, Zero Unemployment, Zero Net Carbon Emissions*, Public Affairs

Hans positive menneskesyn kommer til uttrykk i påstanden om at ethvert menneske er en potensiell sosial entreprenør.

TO TYPER SOSIALE BEDRIFTER

For å løse de alvorlige utfordringene som er beskrevet i FNs bærekraftsmål, mener Yunus at det er nødvendig å utvikle et næringsliv basert på sterk CSR. Han beskriver en ny type sosiale bedrifter, som konsentrerer seg om å fremstille produkter og tjenester som bidrar til å forbedre livsbetingelsene for fattige mennesker. Ved å prioritere tiltak som bidrar til å løse sosiale og miljømessige problemer, fungerer sosiale bedrifter som endringsagenter i samfunnet.

Yunus skiller mellom to typer sosiale bedrifter. På den ene siden bedrifter som prioriterer fattigdomsbekjempelse, helsehjelp for de fattige, sosial rettferdighet og global bærekraft, fremfor å maksimere profitt for eierne. Det er produktene og tjenestene som bidrar til å løse sosiale og miljømessige utfordringer.

Yunus nevner eksempler på virksomheter med sosial profil:

- De produserer og selger næringsrike matprodukter av høy kvalitet til svært lave priser til et målrettet marked med fattige og underernærte barn.
- De utvikler og markedsfører helseforsikringer som gir rimelig medisinsk behandling for de fattige
- De utvikler fornybare energisystemer og selger dem til rimelige priser til mennesker som ellers ikke har tilgang til energi
- De resirkulerer avfall som ellers ville generere forurensning i fattige samfunn

Sosiale bedrifter arbeider i likhet med andre virksomheter med produkter, tjenester, kunder, markeder, utgifter og inntekter, forskjellen er at prinsippet om profittmaksimering er erstattet av et overordnet mål om å bidra til å løse utfordringer knyttet til fattigdom og negative miljøkonsekvenser. Yunus poengterer at sosiale bedrifter er svært forskjellige fra «grønne bedrifter», som representerer ulike varianter av profittmaksimerende selskaper innenfor

Muhammad Yunus

dagens kapitalistiske system.

Den andre varianten av sosiale bedrifter er de som driver i tradisjonelle bransjer, men som eies av fattige. På denne måten kan tradisjonelle bedrifter omdannes til sosiale virksomheter ved å gi fullt majoritetseierskap til de fattige. Denne typen sosiale virksomheter frembringer overskudd som skal brukes til fordel for lokalbefolkningen, for eksempel ved å finansiere en ny offentlig skole, et eldrecenter, et oppgradert vannforsyningssystem, eller ved å skape arbeidsplasser for funksjonshemmede.

Yunus konkluderer med å poengtere at målet er å utvikle sosiale bedrifter som kombinerer de to variantene, de blir eid av fattige mennesker, og de tilbyr varer og tjenester som er viktige for å forbedre livsbetingelsene for de som lever i fattigdom.

FORSLAG TIL LØSNING

Yunus skisserer tre sentrale kriterier for en ny økonomi. For det første må vi utvikle sosiale bedrifter der egosentrisme blir erstattet med uselvishet. For det andre må vi erstatte forutsetningen om at mennesker er jobbsøkere med en antakelse om at alle har potensial til å bli jobbskapende entreprenører. Problemet med arbeidsledighet er ikke skapt av de arbeidsledige selv. Det er skapt av et system som har fått oss til å tro at folk er født til å jobbe for noen få kapitalister. Hvis vi kan snu arbeidsledighet til entreprenørskap, er meng-

den av menneskelig kreativitet, talent og produktivitet nærmest ubegrenset. Dagens økonomiske system gir bare én løsning på arbeidsledighet; «økonomisk vekst».

For det tredje må vi omforme det finansielle systemet slik at det fungerer effektivt for menneskene nederst på den økonomiske rangstigen. Hvis vi er villige til å revurdere de verdiene og prinsippene som ligger til grunn for dagens dominerende kapitalistiske økonomi, kan vi utvikle et nytt økonomisk system, som er laget for å tjene behovene til alle mennesker.

Selv om det er ekstremt vanskelig å endre vårt tankesett når det først er dannet mener Yunus det er mulig dersom det blir stilt kritiske spørsmål ved etablerte begreper, teorier og modeller. For å lykkes stilles det krav til utdanningssystemet om å tilby studier og kurs som åpner for grunnleggende endringer i vår forståelse av virkeligheten. Dersom fattige mennesker blir stimulert til å slippe løs energi og kreativitet, vil fattigdom forsvinne veldig raskt. Yunus er overbevist om at vi har det i vår makt å gjøre de nødvendige endringene. Han begrunner optimismen med å påpeke at siden problemene vi står overfor er laget av mennesker, kan de også løses av mennesker. 🟢

Biografi

Muhammad Yunus ble født i Cittagong i Bangladesh i 1940. Han startet utdannelsen ved Dhaka University og fortsatte studeiene ved Vanderbilt University. Etter PhD i økonomi ved samme universitet ble han i 1972 leder ved fakultet for økonomi ved Chittagong University. Yunus er mest kjent som grunnlegger og direktør av Grameen Bank. For sitt arbeide med å utvikle prinsipper for en rettferdig økonomi ble han tildelt Nobels fredspris i 2006.

Fiks ferdig!

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Vi har tidligere omtalt synlig reparasjon – som går ut på å reparere på dekorative måter. Det er ikke tema for denne boken, tvert imot. Her handler det om usynlig reparasjon. Vi vil rett og slett at klærne skal se ut som da de var nye og hele.

«Bruk og kast»-klær er en av de store bidragsyterne til forurensning. Hvis vi blir flinkere til å ta vare på og reparere de klærne vi har istedenfor å kjøpe nytt, så er det en viktig innsats i miljøarbeidet og et bidrag til FNs bærekraftsmål nr. 12 om ansvarlig forbruk og produksjon.

Boken er inndelt i 4 deler, der første del gir nyttig informasjon før du setter i gang. Her får du en oversikt over hva du trenger av utstyr og en oversikt over ulike sting og sømteknikker og forklaring av uttrykk som benyttes senere i boken.

Del 2 handler om reparasjoner for hånd, og del 3 handler om reparasjoner med symaskin.

Her finner du framgangsmåter for å reparere store og små huller i plagg, legge opp og ned bukser, skifte glide-lås, sy fast knapper og mye annet.

Hver oppskrift oppgir hva du trenger av utstyr, omtrent hvor lang tid reparasjonen tar og hva slags søm du skal bruke. I tillegg er det laget anslag for hvor mye penger du har spart og hvor mye CO₂ du har spart gjennom å reparere istedenfor å kjøpe nytt.

Det er ikke alltid like lett å forstå en oppskrift bare ved å lese. Derfor har

som reporter i en «TV2 hjelper deg»-sak. Etter å ha droppet ut av økonomistudier tok hun en bachelor som faglærer i kunst, design og håndverk, og hun har omfattende erfaring med klesreparasjon gjennom å reparere klær for flere bedrifter, som et velferdstiltak for de ansatte. Deriblant for ansatte i Fremtind forsikring. Utvalget av reparasjonsmetoder som er beskrevet i denne boken, er basert på statistikk over 816 reparasjoner som Marie utførte for bedrifter i 2022. Hun skriver at boken inkluderer løsninger på 90-92,6% av disse reparasjonene – og det må jo være bra nok!

Norges Husflidslag har igangsatt et prosjekt «Holdbart» og laget heftet *Fiks det* for å lære aldersgruppen 18-35 år å reparere klær, og Marie sikter seg inn mot samme målgruppe. Etter min mening er boken like aktuell for alle aldre.

Til slutt i boken er det nyttig informasjon om symaskiner og hvordan du kan ta best mulig vare på symaskinen din.

Boken har en mengde bilder, oppskriftene er forklart trinn for trinn og skriften er stor og tydelig.

Forfatteren har også opprettet en Facebook-gruppe der du kan gi tilbakemeldinger på boken, vise fram dine reparasjoner og stille spørsmål. Gruppen heter «Fiks ferdig – usynlig reparasjon».

”

«Bruk og kast»-klær er en av de store bidragsyterne til forurensning. Hvis vi blir flinkere til å ta vare på og reparere de klærne vi har istedenfor å kjøpe nytt, så er det en viktig innsats i miljøarbeidet og et bidrag til FNs bærekraftsmål nr. 12 om ansvarlig forbruk og produksjon.

hver oppskrift en QR-kode, som fører til en instruksjonsvideo på YouTube.

Del 4 i boken er det ikke nødvendig å lese før du går i gang med reparasjoner, men her finnes det mye interessant stoff til inspirasjon. Forfatteren, Marie Årsland Bruce, sin egen sy-historie er morsom lesning. Blant annet ser vi et bilde av henne i Twistpose-kostyme,

Fiks Ferdig! En bok om usynlig reparasjon av klær; både for hånd og på symaskin
Marie Årsland Bruce
Kolofon forlag 2023

Alt kan repareres!

✍ ARNE ØGAARD 📷 RANDI LEER-SALVESEN

At vi reparerer og gjenbraker mer er en forutsetning for å kunne stoppe de varige skadene vi nå tilfører moder jord.

En dag nektet den elektriske kantklipperen å starte, men heldigvis var det mulig å skru den opp og undersøke. En ledning var rustet i stykker, og ved hjelp av loddebolt og en ledningsstump kom den i gang igjen og har nå gått i 10 nye år. Men det er dessverre ikke alt som lar seg åpne og reparere. Det burde vært forbudt. Det samme gjelder alt som er laget for å gå i stykker etter en bestemt tid.

Mobilskjermer knuses lett, men min fingernemme sønn fant råd på You Tube. Jeg lånte en varmpistol, og snart var den nyinnkjøpte skjermen på plass. Men da jeg så hvordan han jobbet med knøtt små skruer, forsto jeg at dette ikke var noe for meg. Jeg setter derfor stor pris på de mange mobilreparatørene som har begynt å dukke opp. Men noen skomakere er også tilbake, og også andre små verksteder, som kan reparere både klær, vesker og mye annet.

Lønnsnivået er ganske marginalt i denne bransjen, men det gjelder også for mange gründere, kunstnere og økobønder, som prioriterer en variert arbeidsdag med meningsfulle oppgaver, framfor høye inntekter.

I sin siste bok *Kan det fikses?* er Marte Ulltveit-Moe opptatt av hva som skal til for å forbedre reparatørenes livssituasjon. Hun peker blant annet på at de må få slippe merverdiavgift (moms). For de som reparerer brukte gjenstander og videreselger dem er det i dag

strengt regler for å dokumentere alle varer. Disse reglene er for å forhindre heleri av tyvegods, men medfører også mye arbeidstid og er derfor et hinder for sirkulærøkonomien som politikerne snakker så mye om. Det må være mulig å revidere disse reglene ut ifra dagens situasjon. Reparatørene har ingen organisasjon som kan fremme deres sak, men nå har de i det minste fått en talsperson i Marte Ulltveit-Moe. I boken gir hun stemme til en rekke ulike reparatører og også folk som driver med utleie. Hun har besøkt over 100 relevante bedrifter og driver også egen reparatørblogg. I mange år har hun vært aktiv i miljøbevegelsen og sitter nå i bystyret i Kristiansand som representant for MDG. I boken skriver hun engasjert og med innsikt om gjenbrukets betydning for miljø og klima. Heldigvis er det stadig flere mennesker som innser betydningen av å kjøpe brukt og å få ting reparert. Selv de med mye penger har nå begynt å kjøpe brukt. Et interessant eksempel er sportsbutikken til Den Norske Turistforening (DNT) i Stavanger hvor de har egen systue med bare rød tråd. Det er en farge som viser vei, og folk er nå stolte av å vise frem at de har noe reparert. Tidligere skulle reparasjoner helst ikke synes.

Vi kan også lese om de som dri-

Marte Ulltveit-Moe

ver stort i denne bransjen, om Asker kommune, som satser på reparasjon og gjenbruk av møbler, og om Miljø Norge, som driver med gjenbruk av brannslukningsapparater. På boklanseringen i Oslo fortalte Petter Mathisen om hvordan de hadde startet hjemme i garasjen og at de nå er en stor moderne bedrift, som vil satse internasjonalt. Ved å bruke en gjenbrukt brannslukker er det beregnet at du sparer 60 kg CO₂. Miljø Norge har inngått et samarbeid med Jernia, som gjør at du kan kjøpe en gjenbrukt samtidig som du får rabatt når du innleverer din gamle.

Dette er en liten og lettlest bok, men den gir inspirasjon og kunnskap om reparasjon og utleie.

Marte Ulltveit-Moe i samtale med Petter Mathisen fra Miljø Norge.

Kan det fikses? – Hvordan Norge kan bli et reparatørsamfunn
Marte Ulltveit-Moe
Spartacus 2024

Med hjerte for naturen

✍ ARNE ØGAARD

Hva skal vi gjøre når styringsformene i samfunnet ikke strekker til for å løse de påtrengende problemene?

Jeg befinner meg den 15. januar i Litteraturhuset i Oslo. En av de minste salene fylles sakte opp av mennesker, og jeg kjenner igjen flere forfattere, filosofer og ledere i ulike miljøorganisasjoner. De fleste er langt yngre enn meg, som iherdig prøver å nedskrive det som skjer. Vi er samlet på Odin Lysakers presentasjon av sin nye bok om økologisk demokrati og om å forandre verden i antropocen. Odin Lysaker er professor i etikk ved universitet i Agder.

Agnar Lirhus innledet med å lese et dikt fra sin siste samling, *Kretskort*. Odin har langt lyst hår og elsker dikt. Han uttrykte et brennende engasjement for klima og natur, og han poengterte at også vi mennesker er natur. Men han var kritisk til både de ideelle organi-

isasjonenes og politikernes forsøk på å finne demokratiske løsninger på de påtrengende problemene. Vi har et system som har gått ut på dato fordi dagens demokrati ikke representerer stemmene til barn, unge, fremtidens generasjoner eller naturen selv. Vi tenker dessuten ut fra et antroposentrisk sentrum, som ikke i tilstrekkelig grad omfatter helheten. Alt som er berørt trenger å bli hørt.

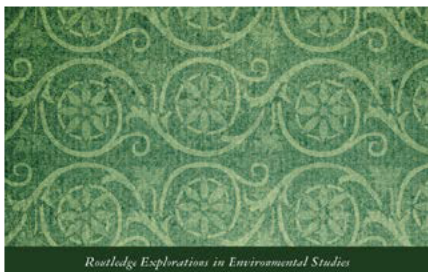
Men det finnes alternativer, som har vært bearbeidet gjennom et 40 års samarbeid mellom filosofer og statsvitere. Det kan være borgerråd, som de har utprøvd og forsket på i USA i flere år. Sivil ulydighet kan være en måte å si ifra på. Vi må utvide tenkningen vår slik at den i større grad kan forstå at alt har verdi. Samtidig må vi i større grad bruke følelsene. Vi må også klare å bevege oss fra skrivebordene til praktisk handling.

Et panel tok så plass. Naturfilosof Sigurd Hverven, Martin Mueller fra Dypøkologifestivalen og forsker i religionsfilosofi Simone Kotva. Alle lovpriste boken for dens ekteføyte engasjement. Martin påpekte at man i ulike urbefolkninger følte sterkt slektskap med naturen og betraktet andre levende vesener på linje med mennesket. Også Simone fortalte at man i antikken kunne lytte til naturen. Hun påpekte at det nå er tid for handling og reiste spørsmål om hvordan vi moderne mennesker kan forbinde oss sterkere med naturen. Hun våget seg også frem på med det dristige utsagnet om at å elske alt er å elske Gud.

Sigurd var litt betenkt på å benytte begrepet kjærlighet, som er blitt slitt ut av bruken i amerikansk underholdningsindustri, men han var desto mer opptatt av Arne Næss, som skrev om identifikasjon med naturen. Det vil si å se det samme i naturen som i oss selv, og dermed vil det å ta vare på naturen innebære å ta vare på seg selv.

Jeg kan ikke referere alt som ble sagt om australske naturfilosofer, Marcuse, Hegel og Adorno, men Arne Johan Vetlesen påpekte at naturen er liv og død. Det er to sider av samme sak. Vi må derfor unngå å bli livsfjerne naturromantikere.

Selv om det ble sagt mye klokt og vist mye engasjement, satt jeg likevel med en følelse av å befinne meg i en viss akademisk distanse til virkeligheten. For å bringe inn et konkret moment påpekte jeg at det er mange som snakker om naturfolks nærhet til naturen uten å gå inn på at de fleste av disse folkene kommuniserer med ulike åndelige vesener, som virker i naturprosessen. Jeg har møtt samer som snakker om småfolket, men også andre som har kontakt med det de kaller elementærvesener. På Island har de god erfaring med at en statsvolve rådfører seg med slike vesener før det gjøres større inngrep i naturen. Dette dreier seg altså om en helt annen type kunnskap enn den vi utvikler i vår filosofiske tenkning. Jeg reiste spørsmål om hvordan vi som moderne mennesker skal forholde oss til det som formidles fra ulike naturvesener. Det var kanskje et for stort spørsmål til at noen kunne forholde seg til det på slutten av et intenst møte, men jeg er også usikker på om noen i det hele tatt forsto hva jeg prøvde å si. 🟢

ECOLOGICAL DEMOCRACY
CARING FOR THE EARTH IN THE ANTHROPOCENE

Odin Lysaker

Ecological Democracy
Caring for the Earth in the Anthropocene
By Odin Lysaker
Routledge 2023
Boken kan lastes ned gratis på denne lenken: shorturl.ac/7cuk7

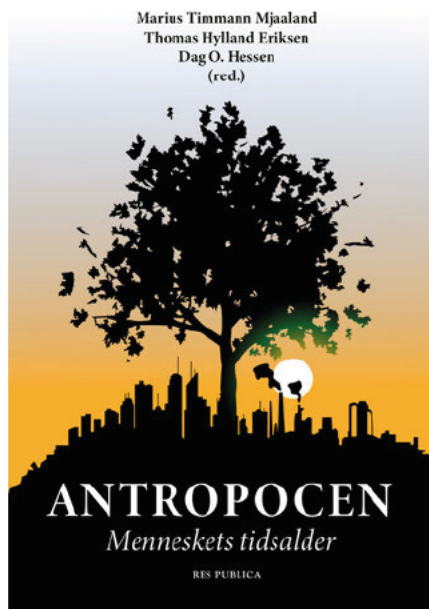
Utfordringer i antropocen

✍ ARNE ØGAARD

Det finnes mange historiske eksempler på menneskets ødeleggelse av naturen, men fra den industrielle revolusjon og frem til i dag ser det ut til at disse ødeleggelsene har tiltatt med akselererende styrke. Skadene er nå så betydelige at tidsalderen kalles antropocen, menneskets tidsalder. Hvorvidt dette er en ny geologisk periode, som etterfølger holocen, kan de lærde diskutere, men mye tyder på at vi nå er i ferd med å ødelegge vårt eget livsgrunnlag. Dette er utgangspunktet i en bok fra en gruppe forskere på Universitet i Oslo. Dag O. Hessen åpner med en konsis situasjonsbeskrivelse, mens Thomas Hylland Eriksen gir en omfattende fremstilling av hvordan matproduksjonen har endret verden. Litt løsere i formen, men likevel informativ, er Turid Storelvmos tekst om hvordan vi eventuelt kan endre klima ved å spre svovel i atmosfæren.

Jeg savner en grundig artikkel om den ødeleggende virkningen av en vekstbasert økonomi. Laura Hultberg skriver om betydningen av at skoleelever får undervisning i både naturfag og samfunnsfag, men økonomi har liten plass i samfunnsfagundervisningen.

Samfunnsøkonom Karine Nyborg gir mer generelle beskrivelser av situasjonen, og hun er mest opptatt av forholdet mellom tvang og frivillighet og samspillet mellom individ og samfunn. Flere tekster er rettet mot menneskes psyke og om hvordan ulike former for angst kan påvirke oss. Samfunnspsykolog Ole

Jacob Madsen skriver «Det å forvente at psykologien kan si noe avgjørende retningsgivende om hvordan mennesket reagerer, enten kognitivt eller emosjonelt, på ytre miljøendringer eller klimabudskap, er i det hele tatt fortsatt nokså utopisk.» Men han gir likevel råd om å satse på «dulting» (nudging).

Nina Hoel beskriver sine erfaringer fra vannkrisen i Cape Town i 2018. Ut fra et feministisk perspektiv vil hun at vi skal komme bort fra at den hvite mannen fremstilles som et idealbilde på det å være menneske. Hun er også opptatt av at vi må ha bevissthet om alle overgrep som er utført mot kvinner og fargede. Vi må være bevisst hvem klimakrisen rammer og at den rammer ulikt. Hun skriver: «Feminismen i antropocen utfordrer oss til å være kritiske til egne overbevisninger og egen forståelse av virkeligheten» «Feminismen i antropocen er opptatt av nytenkning, som omhandler slektskapet mellom

mennesker og dyr, mennesker og natur, mennesker og miljø.» For meg virker det litt underlig å tillegge slike synspunkter til feminismen. Dette er tanker som vi i dag finner i mange ulike grupperinger.

Mette Halskov Hansen skriver om Kina, som er sterkt rammet av klimaendringer og miljøødeleggelse. Myndighetene gjør viktige tiltak, som å nedlegge små kullkraftverk og regulere biltrafikken, men det er langt igjen til at det virkelig monner. Kina har likevel en visjon om en økologisk sivilisasjon.

Arne Johan Vetlesen skriver interessant og viktig om naturfolks forhold til naturen, men den mest interessante teksten i boken er skrevet av religionsfilosof Simone Korva.

Naturødeleggelsene og klimaendringen er en konsekvens av at vi fyller livene våre med prangende forbruk og ressurskrevende opplevelser. Skal det være mulig å oppnå virkelige endringer må vi finne andre verdier, verdier som også gir styrke til å ta større ansvar for livet på planeten. Simone Korva argumenterer for at dette må være åndelige verdier. Hun henviser til den kristne asketen Johannes Klimakos, som levde i Egypts ørken på 400-tallet, men også til moderne tolkere av hans bok, Himmlestigen (ScalaParadisi). Gjennom det som kalles å minnes døden, skal vi bli kvitt det som hindrer oss i å leve et fritt liv. Det vil ikke si å lengte etter eller frykte døden, men heller å la begjær og lengsler dø hen. Simone skriver om åndelige teknikker uten å gå dypere inn på hva dette innebærer, men hun er opptatt av at dette også finnes utenfor den kristne tradisjonen. Hun ønsker en åndelighet som ikke blir virkelighetsflukt, men gir kraft til handling. Totalt sett er denne teksten for kort til et så stort tema, men det er viktig at noen tar opp dette perspektivet i en debatt som ellers er begrenset til teknologiske og politiske løsninger.

Antropocen – menneskets tidsalder

Marius Timmann Mjaaland, Thomas Hylland Eriksen og Dag O. Hessen (red.)

Res Publica 2024

Når jobben blir en plage

✍ ARNE ØGAARD

Hva er det med vårt arbeidsliv som gjør at mange kan oppleve jobben som en plage og ende opp som utbrente?

Å arbeide kan oppleves som gleden over å kunne bruke sine evner til å dekke viktige behov i samfunnet. En arbeidsplass kan være et sosialt og stimulerende fellesskap. Slike forhold gjør at mange gleder seg til å gå på jobb, men det er ikke alle som deler denne gleden.

I boken *Det nådeløse arbeidslivet* prøver Sara Skilbred Fjeld og Erika Ribu å avdekke strukturelle forhold og grunnverdier i dagens næringsliv, som

bidrar til å bryte mennesker ned. De er begge akademikere, og for dem som vil gjøre karriere i det akademiske eller kulturelle feltet, er midlertidige stillinger ofte en nødvendig inngangsport. Men midlertidigheten er ofte en belastning. Mange engster seg for om det vil dukke opp en ny jobb når den man har er over. Mange kvier seg for å ta opp kontroversielle spørsmål og kan også være usikre på hva jobben egentlig innebærer. Å få boliglån kan også være vanskelig, slik at også bosituasjonen blir midlertidig. For begge forfatterne har denne situasjonen vært sterkt belastende. De har også intervjuet et stort antall andre mennesker i samme situasjon og har fordyppet seg i aktuell litteratur.

Vi lever i et samfunn hvor mange tror at konkurranse er det eneste som kan få fram det beste i folk. Men som biologen Dag O. Hessen uttaler, i dag har vi fått konkurranse for konkurransens skyld. I enhver konkurranse vil det være tapere, og det kan også være belastende for deltagerne på vinnerlaget. Innen internasjonal forskning er det mange som må oppgi alle former for familie- og sosialt liv for å kunne hevde seg i karrieren. I Norge er det mitt inntrykk at det heldigvis er bedre.

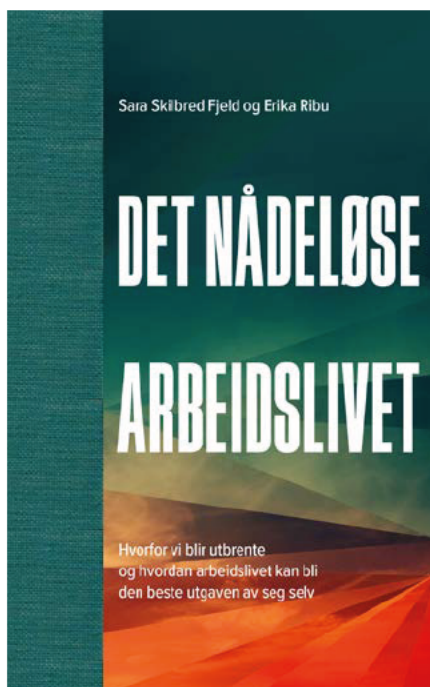
Men hvem konkurrerer vi for i næringslivet, er det for at eiere og investorer skal få størst mulig utbytte? I stat og kommune har arbeidstagerne som regel en klart definert arbeidstid. Men rasjonaliseringspresset har bidratt til at sykepleiere og annet helsepersonell slites ut. I større bedrifter med tariffavtale kan det også være ordnede forhold, men også her kan presset være stort. I ulike bedrifter innen økonomi, jus og rådgiving er det ikke uvanlig at folk

sitter på jobb til langt ut over kvelden, og det kan være vanskelig å bryte opp før de andre selv om jobben egentlig er gjort. I ulike bransjer prøver en å ansette de enkelte medarbeiderne som selvstendige næringsdrivende som skal konkurrere mot hverandre, mest kjent er dette fra det multinasjonale selskapet Amazon.

Boken tar opp en rekke ulike faktorer som kan virke negativt inn på den psykiske helsen, som åpne kontorlandskap, hard HR og ny forskning, som antyder en sammenheng mellom angst og depresjon og økt skjermbruk.

Kapitlene om positive alternativer omhandler blant annet borgerlønn og demokratiske bedrifter hvor alle tjener likt og ingen har spesielle titler.

Et interessant spørsmål er i hvilken grad vi selv er med på å presse frem denne utviklingen. Fagforbundets leder, Mette Nord, påpeker at folk heller velger økt lønn enn økt fritid i forbindelse med lønnsoppgjørene. Men er dette en konsekvens av selve systemet, eller er vi i større eller mindre grad blitt bedøvet til å fortsette et forbruk som planeten vår ikke tåler? Det er ett av spørsmålene jeg sitter igjen med etter å ha lest denne tankevekkende boken. 🍀

Sara Skilbred Fjeld og Erika Ribu
Det nådeløse arbeidslivet
Hvorfor blir vi utbrente og hvordan kan arbeidslivet bli den beste utgaven av seg selv
Humanist forlag 2023

Krig er forakt for liv

✍ ARNE ØGAARD

Krigens grusomheter ryster oss gjennom alle medier, og vår evne til å påvirke synes minimal. I sitt hovedverk stilte Leo Tolstoj spørsmål om hvordan noen få gale ledere kan få millioner av mennesker til å ta livet av hverandre. Mennesker som ellers kunne vært venner.

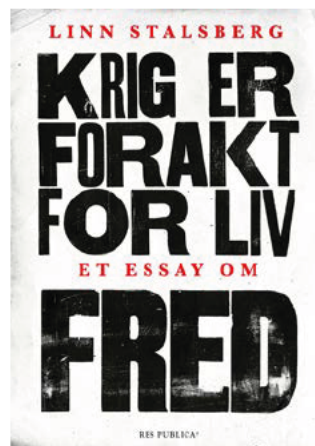
I sin siste bok har Linn Stalsberg gitt oss en fyldig fremstilling av fredsfor kjempenes, pasifistens og militærnekternes mangfoldige historie. Disse menneskene er ofte blitt latterliggjort eller fengslet, men det kreves mot for å stå opp mot

krig. I min ungdom var det tvungen verneplikt for gutter, men det var lov å nekte ut fra religion eller samvittighet. Nektet du på politisk grunnlag kom du i fengsel. Vi andre ble sivilarbeidere og gjorde mer eller mindre nyttige samsfunnsoppgaver. Jeg arbeidet på leirskole og i rusomsorgen og høstet verdifulle livserfaringer. Blant og rundt militærnekterne fantes et aktivt miljø, som var engasjert i fredsskaping og ikkevoldelig forsvar. Da ordningen med siviltjeneste ble nedlagt i 2012, forsvant også mye av dette miljøet. Selv om vi hele tiden har hatt organisasjoner som har arbeidet for fred, har disse i liten

grad preget den offentlige debatten. Forhåpentligvis kan denne boken bidra til nytenkning. I tillegg til det historiske stoffet og kommentarer til aktuelle kriger beskriver forfatteren krigenes høye utslipp av klimagasser og de store

ødeleggelsene av natur.

Jeg savner en oversikt over alle antikrigssanngene vi styrket oss med på 1970-tallet, og det står lite om hvordan et land kan bygge opp et ikke-voldelig forsvar. Linn Stalsberg skriver frisk og engasjert, og jeg håper at hun kan bidra til nytenkning og ikke-voldelig fantasi og mot.

Linn Stalsberg
Krig er forakt for liv
- et essay og fred
Res Publica 2024

Fredsforskningens far

✍ ARNE ØGAARD

Johan Galtung har gjort inntrykk på de fleste som har møtt ham. Noen er blitt provosert, men svært mange ble begeistret over hans engasjement og kreative tenkning. Han var ikke en mann du kunne plassere i en bås. Susanne Urban har redigert en oversikt over Johan Galtungs liv, teorier og innflytelse. Mens Linn Stalsbergs bok av og til kan bli litt vel ordrik, er denne det motsatte. Mye av fremstillingen gis i skjematisk oversikter. Men vi får også glimt inn i Johan Galtungs liv. Som 20-åring søkte

han bøker om fredsforskning, men det viste seg at det ikke fantes slike bøker, derimot fantes det tusenvis av bøker om forskning på krig og militærstrategi.

Ni år senere ble han med på å grunnlegge fredsforskningsinstituttet PRIO i Oslo, og senere bidro han til å grunnlegge et titalls slike institutter rundt om i verden. Gandhi og Arne Næss var to av hans inspiratorer, og han skilte mellom positiv og negativ fred. Røtter til vold kan ligge i mangel på positiv fred. Utgangspunktet for konflikter er at det finnes

uforenlige mål. Galtungs metode går ut på at en likevel kan oppnå fred hvis begge parter innser at de tjener mer på fred enn på konflikt. Hvordan dette kan

skje er utdypet i boken og er et prinsipp som kan være til nytte i både små og store konflikter. Kapittelet om økonomi er skrevet i samråd med Ove Jakobsen og oppgir Pengevirke 1/2015 som en av kildene. Boken er utgitt som nr. 7 i skriftene fra Hardangerakademiet for fred, utvikling og miljø.

Susanne Urban
Galtungs metode for fred
Kolofon 2020

Uten mat og klær

✍ ARNE ØGAARD

Foto: Stig Weston

Det er umulig å gjennomskue dagens globale økonomi fullt ut. Den er både kompleks og i kontinuerlig forandring. I en slik situasjon kan det være nyttig å støtte seg på forenklede eksempler, som illustrerer et hovedpoeng. Et slikt eksempel er en landsbyøkonomi i middelalderen hvor vi bortser fra griske herskere.

Vi ser for oss gruvearbeidere, fiskere, jegere, skogsarbeidere og bønder, som henter inn ressurser direkte fra naturen. Vi ser også for oss en rekke håndverkere, som bearbeider disse ressursene. Det er møllere, bakere, ølbryggere, smeder, skomakere, vevere, skreddere, tønne- og husbyggere, møbelsnekkere, pottemakerer og en rekke andre. Alle har det til felles at de frembringer noe vi trenger for å få dekket våre materielle behov. Men så kan vi tenke oss at de en dag produserer mye mer enn det er behov for. Da kunne de selvsagt tatt det med ro med kortere arbeidsdager, men i stedet bruker de overskuddet til å dekke behovene til noen lærere, prester, helse- og omsorgsarbeidere, vektere, kunstnere og filosofer. Disse menneskene tilfører også samfunnet viktige verdier. Men en stor forskjell er at de første kan klare seg uten de siste, mens de siste ikke kan klare seg uten de første. Skjønt de siste tilfører også verdier som kan ha betydning for produksjonen. Legen får mølleren raskere frisk, og læreren tilfører kunnskap, som kan bidra til å utvikle teknologien. Presten, filosofen og kunstneren tilfører åndelig føde, som kan være helt vesentlig for å oppleve et meningsfullt liv.

I dag skiller politikerne ofte mellom privat og offentlig virksomhet, men dette er en noe annen inndeling. Det er mye privat virksomhet som er finansiert av det offentlige. Det vil si av overskudd,

som er hentet inn fra produktiv sektor. Dette kan gjelde private barnehager, friskoler og også mye av aktiviteten innen helse og forskning. Det er derimot ikke så mye produksjon som er støttet av det offentlige, skjønt bøndene får betydelige tilskudd, og det gjelder også mye innovasjon. Et ferskt eksempel er at Staten ga støtte til utvikling av batteriteknologi og planlegging av en batterifabrikk. Men myndighetene ville ikke bidra til oppbyggingen av selve fabrikkene. Det skulle private investorer ta seg av. Men når disse investorene kom inn, fant de fort ut at de ville tjene mer på å legge fabrikkene til Tyskland hvor lønningene er lavere. De storslåtte visjonene om industri og mange arbeidsplasser i Nord-Norge ble det ikke noe av.

Nylig var jeg på et foredrag om hva vi nordmenn skal leve av etter oljen. Det er jo etterspørsel etter ingeniører i kommunene og et stort behov for mennesker i skolen og helsevesenet. Det mangler ikke på arbeidsoppgaver. Men det interessante var at foredragsholderen ikke hadde innkalkulert et Norge uten oljeinntekter. Selv om vi ikke direkte spiser eller kler oss med olje, er oljeinntektene noe av grunnlaget for at vi nå kan importere det meste av det vi trenger for å dekke våre materielle behov. I min barndom fantes det fabrikk for det meste i her i Norge. Vi produserte klær, sko, tv-apparater, vaskemaskiner, vaskepulver, medisiner og mye annet. Nå lages det meste av dette i land med minimale lønninger og dårlig arbeidsmiljø. Vi har selvsagt fortsatt inntekter fra fisk, våpen og noe teknologi, men dette er neppe nok til å dekke opp for alt vi trenger å importere. Jeg savner derfor en mer realistisk debatt om hva vi skal leve av etter oljen. ▲

FREDSSYMPOSIUM 9.-11. august 2024

'Galtungs metode for fred' dagseminar 12. august

Velkommen til Jondal

VEIER TIL FRED

Samarbeid, bærekraft og nedrustning i et globalt perspektiv

• workshops • samtaler • musikk • kunstutstilling • foredrag •

Med Glenn Diesen, Ove Jakobsen,

John Y. Jones, Wim van den Toorn , Susanne Urban,m.fl.

Program og påmelding
hardangerakademiet.no

HARDANGERAKADEMIET
Nordisk senter for fred, utvikling og miljø

Ny nettbank og mobilbank!

I den nye nett- og mobilbanken får du enkelt tilgang til din økonomi, enten det er på PC, Mac, nettbrett eller mobil. Administrer dine betalinger og overføringer. Kommuniser sikkert med banken og få innsikt i alle dine banktjenester og produkter.

Vår nye nett- og mobilbank er stadig under utvikling, og nye funksjoner kommer løpende. Del gjerne dine synspunkter og erfaringer, slik at vi kontinuerlig kan forbedre oss.

Den gamle nettbanken stenges 30. juni

Last ned den nye mobilbanken fra App Store eller Google Play.

